

Kaarina Korpisaari

**”SE ON SYY HERÄTÄ AAMULLA, KUN
LAITTA KELLON SOIMAAN, JUODA
AAMUKAHVIT JA LÄHTEÄ”**

Uurastyötä tehneiden hyvinvointi välityömarkkinoilla

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2022

TIIVISTELMÄ

Kaarina Korpisaari: ”Se on syy herätä aamulla, kun laittaa kellon soimaan, juoda aamukahvit ja lähteä” Uurastyötä tehneiden hyvinvointi välityömarkkinoilla
Pro gradu -tutkielma, 68 sivua + lähteet ja liitteet = 77 sivua
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, sosiaalipolitiikan opintosuunta
Ohjaajat Satu Ojala ja Ritva Nätkin
Joulukuu 2022

Työ on hyvin keskeinen osa pohjoismaista hyvinvointimallia, jossa täystyöllisyyttä tavoiteltiin 1960–1990-luvuilla, kun työvoimapolitiikan keskiössä oli Ruotsin mallin mukainen aktiivinen työvoimapolitiikka (ks. Koistinen, 2014). Työttömyys ja uutena ilmiönä pitkäaikaistyöttömyys nousivat 1990-luvun laman yhteydessä. Työttömyyteen ja pitkäaikaistyöttömyyteen on pyritty tarttumaan yhteiskunnallisin toimin pyrkien työllisyyden nostoon. Yhteiskunnallisesti työ nähdään tärkeänä tavoiteltuna normina, joka sisältää oletuksen työllisistä osallisina ja työttömistä syrjäytyneenä. Lisäksi työttömyys kytkeytyy heikompaan hyvinvointiin tutkimusten mukaan, minkä vuoksi työllistäminen on nähty myös hyvinvointia tukevana tekijänä. Välityömarkkinat sijoittuvat vapaiden työmarkkinoiden ja työttömyyden välimaastoon tavoitteena työllistää työtön henkilö ensin tuetusti ja myöhemmin vapaille työmarkkinoille. Työllistämiskäytännön lisäksi välityömarkkinoilla on mahdollisuus tukea välityömarkkinoilla työskentelevien hyvinvointia, mikä osaltaan voi mahdollistaa myös työllistymistä.

Tässä tutkielmassa tutkin Y-Säätiön Uurastyötä tehneiden hyvinvointia. Y-Säätiö on kolmannella sektorilla toimiva voittoa tavoittelematon vuokranantaja, joka pyrkii tarjoamaan asunnottomille tai asunnottomuuden uhan alla oleville henkilöille asunnon. Uuras-ohjelma on puolestaan Y-Säätiön kehittämä välityömarkkinoille sijoittuva toimi, jonka tavoitteena on tukea Y-Säätiön asukkaiden työllistymistä sekä hyvinvointia. Uurastyöhön voi osallistua kuka tahansa Y-Säätiön asukas ja uurastöiden tekeminen on täysin vapaaehtoista. Uurastyötä on kahdenlaista: työelämätaitojen harjoittamista työkokeiluissa tai määräaikaisissa työsuhteissa sekä keikkatyötä Y-Säätiön sisäisiin tai ulkopuolisiin töihin. Se minkälaiseen työhön asukas menee, riippuu asukkaankin työhistoriasta ja tarpeista, jotka kartoitetaan asukkaankin ilmoittaessa halukkuudestaan osallistua Uurastyöhön.

Tämän tutkielman kiinnostuksen kohde on siinä, miten Uurastyötä tehneet kokevat hyvinvointinsa ja kokevatko uurastyötä tehneet uuraan tukeneen heidän hyvinvointiaan. Hyvinvointi -käsitteen laajuuden takia olen rajannut hyvinvoinnin tässä tutkimuksessa Len Doyalin ja Ian Goughin (1991) tarve-teorian mukaisesti. Lisäksi erittelen tutkimustietoa työmarkkinoiden ja hyvinvoinnin yhteyksistä ja erityisesti näkemystä siitä, miten välityömarkkinatoimet ovat tukeneet välityömarkkinoilla työskennelleiden hyvinvointia. Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin. Aineiston olen kerännyt puolistrukturoidulla teemahaastattelulla haastatellen seitsemää Uurastyötä tehnyttä henkilöä. Aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Analyysin perusteella Uurastyötä tehneiden hyvinvointia heikentää erityisesti taloudellinen turvattomuus, lähi-ihmissuhteiden niukkuus sekä terveyspalveluiden rajallinen saatavuus ja laatu. Työn, erityisesti vakituinen työ, koettiin tekijäksi, joka voisi tukea mainittuja hyvinvointia heikentäviä tekijöitä. Uurastyötä tehneet kokivat Uurastyön tukeneen heidän hyvinvointiaan erityisesti lisätulojen, fyysisen kunnon parantumisen, arkeen tuoman sisällön ja merkityksen sekä tukevan palautteen muodossa. Uurastyöstä saatiin lisätuloja, arkeen merkityksellistä sisältöä, positiivista palautetta sekä fyysisen kunnon koettiin parantuneen. Uurastyötä tehneet kokivat Uuraan tukeneen heidän hyvinvointiaan monellakin tapaa, mutta Uuraan keikkaluontoisuus osoittautui pääasiallisena työnä kuitenkin liian pieneksi tukeakseen hyvinvointia tarpeeksi. Uurastyötä tehneet toivoivatkin kaikki vakituisia töitä, mitkä tukisivat heidän mielestään heidän hyvinvointiaan tarpeeksi. Työttömänä hyvinvoinnin saavuttaminen koettiin vaikeaksi.

Yhteiskunnallisessa kontekstissa tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, että työttömänä hyvinvoinnin saavuttaminen on suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa tehty haastavaksi. Esimerkiksi tulot koettiin niin mataliksi, että esimerkiksi terveellisen ruokavalion hankkiminen koettiin välillä jopa mahdottomaksi. Uurastyö on tämän tutkimuksen mukaan tukenut Uurastyötä tehneiden hyvinvointia, mutta toiveissa oleva vakituinen työ mahdollistaisi heidän mielestään tarvittavan tuen hyvinvoinnille. Voidaan siis kysyä, onko suomalainen hyvinvointiyhteiskunta edelleen utilitaristinen hyvinvointivaltio,

jossa tarvittava tuki kuuluu kaikille kansalaisille sosioekonomisesta asemasta riippumatta? Työnormin mukaisessa päätöksenteossa työttömät pyritään integroimaan yhteiskuntaan työn kautta ja työttömien sosiaalietuudet nähdään enemmän kannustinloukkuina kuin hyvinvointia tukevina etuuksina. Olisikin tärkeää tehdä edelleen arvotutkimusta työttömyystoimista, eli mitkä normit ja arvot ovat työllisyystoimien takana. Onko yhteiskunnallisen päätöksenteon taustalla oletus siitä, että työ on mahdollisuus saavuttaa hyvinvointia vai kuuluuko hyvinvointi kaikille kansalaisille? Toisaalta työttömien matala hyvinvointi ja välityömarkkinoiden rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa työttömien hyvinvointiin voisivat myös antaa viitteitä siitä, että välityömarkkinatoimien tavoitteita tulisi pohtia tarkasti. Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, että välityömarkkinoiden sosiaalipoliittiselle tehtävälle, hyvinvoinnin tukemiselle, on välityömarkkinoille kova tarve ja sen painottaminen olisikin mahdollisesti jopa tärkeämpää, kuin työvoimapolitiittinen, eli työllistämistavoite.

Avainsanat: Hyvinvointi, työ, työttömyys, sosiaalipoliittikka, välityömarkkinat, siirtymätyömarkkinat, subjektiivinen hyvinvointi, kolmas sektori, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	4
2 SOSIAALIPOLITIIKAN PERUSTA POHJOISMAISESSA HYVINVOINTIVALTIOSSA	6
3 VÄLITYÖMARKKINAT TYÖMARKKINOILLA	10
3.1 VÄLITYÖMARKKINAT KÄYTÄNNÖSSÄ.....	10
3.2 VÄLITYÖMARKKINAT JA SIIRTYMÄTYÖMARKKINAT KÄSITTEELLISESTI	11
3.3 Y-SÄÄTIÖN UURAS-TYÖLLISTYMISMALLI.....	14
4 HYVINVOINTI TUTKIMUSKOHTENA	17
4.1 HYVINVOINNIN LAAJUUS KÄSITTEELLISESTI.....	17
4.2 HYVINVOINTI JA TYÖ	18
4.3 HYVINVOINTI JA TYÖTTÖMYYS	20
4.4 HYVINVOINTI TYÖMARKKINOILLA	23
5 HYVINVOINNIN TUTKIMINEN	28
5.1 Tarveteorian perustarpeet ja välittävät tarpeet	31
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TOTEUTUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	34
6.1 TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	34
6.2 AINEISTONKERUU TEEMAAHAASTATTELUIN.....	34
6.3 AINEISTON KERUUSEEN JA KÄSITTELYYN LIITTYVÄ TUTKIMUSETIIKKA JA EU:N TIETOSUOJA-ASETUS (GDPR).....	37
6.4 TEORIAOHJAAVA SISÄLLÖNANALYYSI AINEISTON ANALYYSIMENETELMÄNÄ.....	39
<i>Analyysin eteneminen käytännössä</i>	40
7 ANALYYSI: KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA JA UURASTYÖSTÄ	42
7.1 EI VARAA TALOUDELLISEEN TURVALLISUUTEEN.....	42
7.2 SOSIAALISET SUHTEET SIIRTYMISSÄ	47
7.3 ARKI, ASUMINEN JA YLEINEN JAKSAMINEN	51
7.4 TERVEYSPALVELUIDEN PALVELUTARVE JA SAAVUTETTAVUUS	55
7.5 YHTEENVETO	58
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	61
LÄHTEET	69
LIITTEET	74
LIITE 1 HAASTATTELUKUTSU.....	74
LIITE 2 HAASTATTELURUNKO.....	75

1 JOHDANTO

Suomessa 1990-luvun laman nostattamat työttömyys ja uutena ilmiönä pitkäaikaistyöttömyys jäivät edelleen laman jälkeen vakinaiseksi osaksi suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa. Työllisyysastetta on pyritty nostamaan erilaisin uudistuksin erityisesti 1990-laman jälkeen. (Spangar & Arnkil, 2018, 251–252). Yhtenä keinona työttömien työllistämiseksi ja luomaan matalan kynnyksen edellytyksiä työllistymiselle on esitetty välityömarkkinoita (Rotko, Aho, Mustonen & Linnanmäki, 2011, 53). Välityömarkkinoilla tarkoitetaan työttömyyden ja työllisyyden väliin sijoituvia toimia, joiden tarkoituksena on tukea työllistymistä vapaille työmarkkinoille (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 8; Rotko, Aho, Mustonen & Linnanmäki, 2011, 53). Työmarkkinoilla välityömarkkinat sijoittuvat vapaiden työmarkkinoiden ja työttömyyden väliseen tilaan, jonka toimet on suunnattu henkilöille, joiden on syystä tai toisesta vaikeaa työllistyä vapaille työmarkkinoille (Kokko, 2013, 112; Paanetoja, 2013, 11).

Välityömarkkinoista tehty tutkimus on painottunut tulokselliseen tietoon, jossa on pitkälti keskitytty tutkimaan toimien vaikutusta työllistymiseen (Sage, 2015, 1284; Damaris, 2019, 394). Välityömarkkinoiden on kuitenkin työllistämiskäytönsä lisäksi ehdotettu tukevan työttömien hyvinvointia ja terveyttä, sillä terveys on tiedettävästi negatiivisesti yhteydessä työttömyyteen (Rotko, Aho, Mustonen & Linnanmäki, 2011, 60; Koskinen, Kokko & Linnanmäki, 2013, 6). Välityömarkkinoilla voisikin olla mahdollisuus pehmentää työttömyydestä aiheutuvia negatiivisia hyvinvointivaikutuksia.

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimuskohteena on Y-Säätiön Uurastyötä tehneiden hyvinvointia. Y-Säätiön Uuras-työllistymismalli on välityömarkkinoille sijoittuva Y-Säätiön asukkaiden työllistymistä tukeva ohjelma. Uurastyötä voi tehdä kaikki Y-Säätiön asukkaat ja osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkielman tavoitteena on tuottaa välityömarkkinoita koskevaa hyvinvointitietoa, toisin sanoen tutkia sitä, miten Uurastyötä tehneet kokevat hyvinvointinsa ja onko Uurastyö mahdollisesti tukenut heidän hyvinvointiaan. Tutkielman teoreettisena pohjana toimii Len Doyalin ja Ian Goughin tarveteeoreettinen hyvinvointiteoria ja tutkimustieto työn sekä työttömyyden yhteyksistä hyvinvointiin. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat: 1. *Miten Uurastyötä*

tehneet kokevat hyvinvointinsa? 2. Kokevatko uurastyötä tehneet Uuraan tukeneen heidän hyvinvointiaan? Tutkielman aineistonkeruu ja analysointi on toteutettu laadullisin menetelmin. Aineisto on kerätty teemahaastatteluin ja analyysi on toteutettu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä. Tutkielma etenee tiimalasimallin mukaisesti. Aluksi esittelen tutkielman yhteiskunnallisen kontekstin ja suomen sosiaalipoliittista kehystä. Tämän jälkeen siirryn spesifimmin tämän tutkielman kontekstiin esitellen hyvinvointitutkimusta työmarkkinoilta ja hyvinvointiteorian. Loppupuolella siirrytään metodologisiin valintoihin ja niiden esittelyyn. Analyysi seuraa metodologiaa ja viimeisenä johtopäätökset, jossa palautetaan tutkielman tulokset laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

2 SOSIAALIPOLITIIKAN PERUSTA POHJOISMAISESSA HYVINVOINTIVALTIOSSA

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot on perustettu universalismin ajatukselle. Universalismi tässä yhteydessä tarkoittaa, että kaikilla kansalaisilla on oikeus sosiaaliturvaan kansalaisuuden perusteella. (Andersson & Kangas, 2005, 112; Kindal & Kuhnle, 2001, 2.) Kaikki kansalaiset ovat oikeutettuja sosiaaliturvaan ainoana vaatimuksena kansallisuus. Erityisesti kuitenkin 1990-luvun lama on tuonut painetta pohjoismaisen hyvinvointivaltion universalismille. 1990-luvun talouskriisin seurauksena työllisyys laski Suomessa yli puolella miljoonalla vuosien 1990 ja 1994 välisenä aikana. Suomessa työttömyys nousi lähes 20 prosentilla ja työttömyys pysyi edelleen korkeammalla tasolla aiempaan verrattuna. Lisäksi uutena vieraana ilmiönä universaalille hyvinvointivaltiolle tuli pitkäaikaistyöttömyys, johon ei osattu löytää keinoja. Pitkäaikaistyöttömiä on pyritty integroimaan yhteiskuntaan erinäisin toimin, mutta nämä toimet ovat lopulta saattaneet pitkäaikaistyöttömät jopa entistä ahtaampaan ja huonompaan asemaan kansalaisina. (Andersson & Kangas, 2005, 112–113.) Laman seurauksena noussut työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys ovat olleet pohjoismaiselle universaalille hyvinvointivaltiolle uudenlaisia kompastuskiviä, jotka ovat osaltaan sysänneet eteenpäin hyvinvointivaltion ja työttömien aseman muutosta. Paine hyvinvointivaltion muutokselle laittaa painetta myös hyvinvointivaltion tehokkuudelle sekä sen legitimiydelle (Kindal & Kuhnle, 2005, 2).

Raija Julkusen mukaan 1970-luvun eurooppalaisessa julkisessa diskurssissa tapahtui muutos, jolloin siirryttiin keynesiläisestä talousajattelusta, täystyöllisyydestä, Schumpeterialiseen talouskeskeiseen ajatteluun. Ajattelun muutos merkitsi muun muassa yritysten ja yksilöiden kilpailukyvyn, työvoiman tarjonnan ja työllistettävyyden sekä työnteon kannattavuuden ja velvollisuuksien painotukseen. Tätä siirtymää on kuvattu myös siirtymisenä workfare -aikaan, jolloin velvollisuuksia lisätään vapauksien rinnalle. Julkisen keskustelun diskurssissa työkeskeisyydestä tuli oikeaoppisuutta. Työttömyys määriteltiin syrjäytymiseksi ja toimeentulon turvaaminen omin avuin osallisuudeksi. (2013, 29.)

Aktiivipolitiikka on noussut erityisesti 1990-luvun laman seurauksena, ja tämä on muuttanut sosiaalisen kansalaisuuden ehtoja sekä oikeuksien ja velvollisuuksien

tulkintaa sekä vastuiden lisäämistä (Keskitalo, 2013, 47). Työttömäksi jäänyt henkilö ei ole enää työtön, vaan työtön työnhakija. Työttömäksi jääneet voivat hakea vain työnhakijan etuutta. (Boland, 2015.) Kelan sivuilla esitetään, että ”työttömyysetuutta ei voida maksaa, jos et ole ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi” (Kela, 2022). Työttömän vastuuksi asetetaan lähtökohtaisesti hakea työtä. Mikäli vastuuta ei täyty, ei ole oikeutettu tukeen. Tämä on ristiriidassa universalismin ajatuksen kanssa, että kansalaisuus olisi tae sosiaaliturvaan. Tämä on osaltaan konkreettinen merkki siitä, että sosiaaliturva ei ole Suomessa universaalialia, pelkkään kansalaisuuteen perustuvaa.

Tom Bolandin ja Ray Griffinin mukaan 2000-luvulla on siirrytty moraalisesti kaikkien tukemisesta yksilöllisempään ajatteluun, jossa kaikkien tulisi pystyä huolehtimaan omasta toimeentulostaan ja olemaan riippumaton toisista. Ensimmäisestä periaatteesta kaikkien tukemisesta (universalismi), jossa työtön on oikeutettu tukeen, on siirrytty toiseen yksilökeskeisempään periaatteeseen, jossa työtön on oikeutettu tukeen, mikäli hän on saatavilla ja aktiivisesti työtä etsivä yksilö. (2015.) Diskursiivinen muutos työ moraalisenä hyveenä sekä moraalinen muutos työttömyyteen liittyen ovat siis muuttuneet ja muuttaneet sosiaalipolitiikkaa. Muutoksessa toimeentuloturva on nähty passivoivana etuutena, joka vieroittaa työyhteiskunnan normeista. Tästä seurauksena työttömyysturvaan ja toimeentulotukeen on liitetty vahvemmin työhön velvoittavia ehtoja, jotka ovat osaltaan riippuvaisia aktiivisuudesta työhön ja koulutukseen hakeutumisessa. (Keskitalo, 2013, 50.) Työttömiä on pyritty aktivoimaan työnhaussa samalla lisäten vastuuta ottamalla samaan aikaan oikeuksia pois työttömiltä. Tämä on puolestaan johtanut työttömien yksilöllisempään rooliin yhteiskunnan kansalaisena.

Hyvinvointipolitiikat ovat pohjimmiltaan moraalien ja arvojen ilmentymiä. Hyvinvointi-instituutiot ovat kannusteiden ja rangaistusten lisäksi normien, arvojen ja sosiaalisten tavoitteiden ilmentymiä. Näitä ovat muun muassa ajatukset oikeudesta ja vapaudesta sekä sosiaalisten oikeuksien arvoista ja vastuusta. Nämä vaikuttavat puolestaan sosiaalisiin normeihin, arvoihin ja perusajatteluun monitahoisesti. (Kindal & Kuhne, 2005. 2.) Hyvinvointipolitiikan tekeminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan siihen vaikuttaa vallalla olevat normit ja arvot. Yhtä lailla

tehty politiikka vaikuttaa vuorostaan vallalla oleviin normeihin ja arvoihin. Foucaultin hallintamentaliteetti "governmentality" viittaa jatkuvaan tietyn rationaliteetin soveltamiseen tiettyjen interventioiden, kategorisointien tai politiikkojen kautta. Toimien kohteena voi olla vähemmän tarkka joukko ihmisiä, kuten kansalaiset tai tarkempi joukko, kuten pitkäaikaistyöttömät. Hallinnan mentaliteetti ilmenee asteittain modernissa valtiossa. Se pyrkii johtamaan ja optimoimaan populaation tehokkuutta, ja työttömyysohjelmat nousevat lievittämään köyhyyttä varovaisella osallistumisella laajempaan talouteen. (Boland & Griffin, 2015.)

Tavallisesta hallinnasta siirrytään hallintamentaliteettiin siinä vaiheessa, kun sääntelyn objektit hyväksyvät miten heidät määritellään ottaen määrittelyn identiteetikseen (em, 2015). Tämä näkyy esimerkiksi vapaa-ajalle annetuissa erilaisissa merkityksissä. Yleisesti vapaa-aikaa pidetään tavoiteltavana ja julkisessa keskustelussa on keskusteltu työviikon lyhentämisestä. Tätä vastoin työttömänä vapaa-aika koetaan vaivana, jota kuvaillaan limbona jatkuvan epäsäännöllisenä työnhakuna. Tavallisesta elämästä tulee merkityksetöntä. Kokemusten todellisuus muotoutuu merkityksenannon mukaisesti. Kuten työttömien vapaa-aikaa pidetään merkityksettömänä koska ihmiset hyväksyvät sen, että työn puute vaivaa heitä. Tässä Foucaultin teorian mukaisessa ajattelussa myös aktiivitoimet vaikuttavat siihen miten työttömät näkevät itsensä ja muodostavat identiteettinsä. (em, 2015.)

Työttömyys ei ole neutraalisti observoitava tapahtuma, vaan aktiivisesti tuotettu kategoria, jota yhteiskunnan instituutiot tuottavat jatkuvasti. Normien näkökulmasta työttömyys ei ole vain työn puuttumista. Se on kokemus tulla valtion taholta määritellyksi tietyn tyyppiseksi yksilöksi, joka on tietyssä suhteessa työmarkkinoihin ja on kohteena hallinnollisille interventioille. (Em, 2015.) Nyky-yhteiskunnassa työ on moraalinen hyve, missä työlliset nähdään yhteiskunnan osallisia, kun taas työttömät yhteiskunnasta syrjäytyneinä (Julkunen, 2013, 29). Lisäksi on siirrytty yksilökeskeisempään moraalisiin, jossa yksilön tulisi pystyä elättämään itsensä ilman toisten apua, vasten universalismin ajatusta solidaarisesta yhteisvastuusta (Boland & Griffin, 2015).

Tämän tutkimuksen kohteena ovat välityömarkkinoilla työskentelevät työttömät työnhakijat. Välityömarkkinat on kehitetty 1990-luvun laman jälkeisenä aikana pyrkien aktivoimaan työttömiä työllistymään vapaille työmarkkinoille. Voidaan siis ajatella, että tutkimuskohteena olevien kokemukset työttömyydestä ja itsestään eivät synny tyhjiössä, vaan aktiivisena osana ympäröivää yhteiskuntaa, sen normeja ja arvoja. Tutkimuksen analyysissä tulen huomioimaan myös sen, että haastateltujen kokemukset omasta hyvinvoinnistaan ja työttömyydestä eivät ole syntyneet tyhjiössä, vaan osana yhteiskuntaa ja sen rakenteita, jotka perustuvat suurelta osin yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin ja normeihin.

3 VÄLITYÖMARKKINAT TYÖMARKKINOILLA

Tässä kappaleessa esittelen välityömarkkinoita käsitteellisesti sekä käytännön toimia, jotka sijoittuvat välityömarkkinoille. Lisäksi esittelen tutkinnan kohteena olevan Uuras -työllistymismallin, joka yhteiskunnallisessa kontekstissaan sijoittuu kolmannen sektorin järjestämäksi välityömarkkinatoimeksi.

3.1 Välityömarkkinat käytännössä

1990-luvun laman aikaan työttömyys yleistyi Suomessa voimakkaasti (Martikainen & Mäki, 2011, 90). Samaan aikaan välityömarkkina -käsite nousi eurooppalaiseen keskusteluun globalisaatiosta, työelämän ja työmarkkinoiden muutoksen vaikutuksista yksilöihin (Kotiranta & Kokko, 2010, 25). Työllisyysasteen nostamisesta tuli tärkeä yhteiskunnallinen prioriteetti ja Suomessa on pyritty nostamaan työllisyyttä erilaisin uudistuksin (Spangar & Arnkil, 2018, 251–252). Välityömarkkinat tuli keskusteluun laman aiheuttaman työttömyyden ja työmarkkinamuutoksen seurauksena, joka vaati uudenlaisia toimia työllisyysasteen nostamiseksi.

Samalla 1990-luvulla julkinen keskustelu työttömyydestä muuttui laman seurauksena. Suomessa alettiin puhua vahvemmin työnteon kannattavuudesta. Työnteon tulee olla yksilön kannalta rationaalista ja työttömän tulee olla rationaalisesti kannattavampaa siirtyä työttömyydestä työhön kuin jäädä työttömäksi. Samalla 1990–1996 massatyöttömyyden vuosina aktivointitoimia lisättiin ja linjattiin uudella tavalla. Avoimille työmarkkinoille suuntautuvan työnhaun aktivointia painotettiin ja jätettiin tukityöllistäminen pienemmälle painotukselle. (Julkunen, 2013, 34.) Välityömarkkinat on tullut yhteiskunnalliseen keskusteluun 1990-luvulla (Kotiranta & Kokko, 2010, 25) ja voidaan nähdä, että välityömarkkinat sisältyvät Julkusen mainitsemiin toimiin, joihin panostettiin 1990-luvulla.

Työ- ja elinkeinoministeriön (2013, 9) mukaan välityömarkkinoiden toiminnot muodostuvat valtiollisella tasolla kahdesta erilaisesta kokonaisuudesta. Aktiivinen sosiaalipolitiikka on Suomessa sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla oleva alue.

Aktiivisen sosiaalipolitiikan toimintoja on muun muassa kuntouttava työtoiminta, jonka tavoitteena on pyrkiä ylläpitämään ihmisten toimintakykyä ja parantamaan elämänhallintaa. Työ- ja elinkeinohallinnon vastuulla on aktiivinen työvoimapolitiikka, jonka tavoitteena on pyrkiä edistämään työnhakijan pääsyä avoimille työmarkkinoille. Toimia voivat olla esimerkiksi työttömälle tarjotut osaamisen ja työmarkkina-aseman parantavat toimet. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 9.) Välityömarkkinat liittyvät siis kiinteästi myös aktiiviseen sosiaali- ja työvoimapolitiikkaan, tai tarkentaen, välityömarkkinoiden toimet nähdään usein aktiivisena sosiaali- ja työvoimapolitiittisina toimina.

Välityömarkkinoilla toimivat tahot jaottuvat yhteiskunnan eri sektoreille. Kunnat, koulutusorganisaatiot, säätiöt, järjestöt, yhdistykset, hankkeet ja sosiaaliset yritykset järjestävät palveluita, koulutuksia, työpajoja ja työllistämistoimintaa (työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 10). Säätiöt ja yhdistykset ovat työllistäneet suuren määrän pitkään työttömistä olleista työnhakijoista (em, 12). Työ- ja elinkeinoministeriön (2013, 12) mukaan säätiöt ja yhdistykset painottavat toiminnoissaan sosiaalisia näkökulmia, joita niiden on helpompi painottaa osaltaan vapaampien tuottavuus- ja tulosodotusten vuoksi. Tämän tutkielman fokus on kolmannen sektorin, tarkemmin sanoen säätiön tuottamassa toiminnassa välityömarkkinoilla.

3.2 Välityömarkkinat ja siirtymätyömarkkinat käsitteellisesti

Günter Schmid on esittänyt ajatuksen siirtymien työmarkkinoista Saksassa vuonna 1993 (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 9; Kotiranta & Kokko, 2010, 25). Schmidin (1998, 14) mukaan työmarkkinat ja yksilöiden elämäntilanteet ovat dynaamisia ja elämänkulun aikana muuttuvia. Siirtymientyömarkkina -käsite korostaa työmarkkinoiden ja yksilön suhteen vaihtelua elämänkulun aikana. Yksilön suhde työmarkkinoihin voi vaihdella elämän tilanteista ja vaiheista riippuen (Saikku, 2009, 24). Nähdään, että työmarkkinoilla on uudenlaisia riskejä sekä elämänkulun aikana suhde työhön vaihtelee yksilöllisesti. Schmid (1998, 7) kuvailee kriittisiksi siirtymiksi näitä vaihtelevia yksilön ja työmarkkinoiden suhteiden muutoksia. Tapahtumat, jotka

muuttavat yksilön käsitystä itsestään ja maailmasta ja vaativat siksi vastaavaa muutosta hänen käyttäytymisessään nähdään kriittisinä siirtyminä (em, 7).

Schmid (1998, 10–11) erottaa elämänkulun viisi erilaista kriittistä siirtymätyyppiä:

1. Siirtymät työstä toisen työn välillä (esimerkiksi osa-aikaisesta työstä kokoaikaiseen)
2. Siirtymät työttömyyden ja palkkatyön välillä
3. Siirtymät koulutuksen ja työn välillä
4. Siirtymät palkattoman kotitaloustyön ja tuottavan työn välillä
5. Siirtymät työllisyydestä eläkkeelle tai päinvastoin

Ensimmäinen ja toinen siirtymä koskevat työvoiman sisäisiä siirtymiä. Kolmas, neljäs ja viides siirtymä koskevat puolestaan siirtymiä työvoiman ulkopuolelta työvoimaan ja päinvastoin. (Suikkanen, Linnakangas, Martti & Karjalainen, 2001, 92).

Suomessa käyty keskustelu siirtymistä ja välityömarkkinoista on keskittynyt toiseen kriittiseen siirtymätyyppiin, eli työttömyyden ja palkkatyön siirtymään (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 9). Lisäksi välityömarkkinat on Suomessa nähty erityisesti yhtenä työttömyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden torjumiseen tähtäävänä toimintamuotona (Kotiranta & Kokko, 2010, 26). Välityömarkkinat on suunnattu erityisesti henkilöille, joiden on jostakin syystä vaikeaa työllistyä vapaille työmarkkinoille (Kokko, 2013, 112; Paanetoja, 2013, 11). Välityömarkkinat sijoittuvat vapaiden työmarkkinoiden ja työttömyyden väliseen tilaan, jonka toimia suunnataan henkilöille, joilla on vaikeuksia työllistyä vapaille työmarkkinoille. Vapaille työmarkkinoilla työnantajan tarpeet määrittävät sitä, mitä työntekijältä vaaditaan, eli vapaille työmarkkinoilla työnhakijan odotetaan sopeutuvan työnantajan tarpeisiin (Paanetoja, 2013, 11). Välityömarkkinoilla pyritään lähestymään työttömyyttä yksilölähtöisesti, jolloin tukitahojen intressit ovat samansuuntaiset kuin työnhakijan ja välityömarkkinoilla tarjottu työ pyritään sopeuttamaan työnhakijalle (em, 11). Välityömarkkinoiden ajatus lähtee siitä, että

tuki pyritään toteuttaa yksilölähtöisesti, jotta työnhakijan olisi mahdollista siirtyä tuen avulla avoimille työmarkkinoille.

Schmid esittää, että muuttuvien työmarkkinoiden ja yksilöllisten polkujen työn ja elämäntilanteiden vuoksi työttömyyttä ei voida täysin poistaa. Tästä syystä yksilöitä tulisi tukea erilaisissa kriittisissä siirtymissä yhteiskunnallisilla tukitoimilla, jotka olisivat joustavia ja yksilöllisiä. Hän esittää aktiivisen työvoimapolitiikan (active labour market policy) yhdeksi tällaiseksi institutionaaliseksi tueksi kriittisiin siirtymiin. (1998, 8–14.) Suomalaiseen keskusteluun välityömarkkina-asemien siirtymät on tuonut Asko Suikkanen vuonna 1993 (Kotiranta & Kokko, 2010, 25). Hän ymmärtää siirtymien työmarkkinat samoin kuin Schmid ja ehdottaa, että vaikeasti työllistyvien tilanteita tulisikin katsoa työntekijälähtöisesti. Lähteä liikkeelle työntekijän voimavaroista, niiden kehittämisestä ja paikallisten työmarkkinoilla olevien mahdollisuuksien hyödyntämisestä. Yksilön voimavarojen tukemisessa iso arvo annettaisiin erityisesti kuntoutukselle. (Suikkanen, 2008.)

Välityömarkkina-käsite esiintyy enemmän hallinnollisissa asiakirjoissa ja teksteissä erityisesti työ- ja elinkeinoministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön erinäisissä raporteissa, kuin tutkimuskirjallisuudessa (esim. Suikkanen, Linnakangas, Martti & Karjalainen, 2001; Sosiaali- ja terveysministeriön valtakunnallinen ESR-kehittämisohjelma 2007-2013; Jolkkonen & Roivas, 2008). Suomessa välityömarkkina-käsite keskittyy nimenomaan työttömyyden ja työllisyyden väliseen siirtymään (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, 9) sekä toimintamuotona, jolla pyritään torjumaan työttömyyttä ja pitkäaikaistyöttömyyttä (Kotiranta & Kokko, 2010, 26). Käsitteenä siirtymätyömarkkinat esiintyy enemmän tutkimuskirjallisuudessa (esim. Kotiranta & Kokko, 2010; Saikku, 2011). Käsitteellisesti siirtymätyömarkkinat on laajempi käsite, pitäen sisällään monenlaisia elämäntilanteita suhteessa työhön. Siirtymätyömarkkinat viittaavat myös laajempaan yksilölliseen tukeen kaikissa siirtymissä, ei vain siirtymässä työttömyydestä työllisyyteen.

Voidaan nähdä, että välityömarkkinoilla ja siirtymätyömarkkinoilla on erilainen tulokulma työttömyyteen ja työllistymisen tukemiseen. Välityömarkkinat pyrkivät

vaikuttamaan työttömyydestä työllisyyteen, nimenomaan työllistämään työttömiä, kuten yllä mainittu. Siirtymätyömarkkinoiden näkökulmassa lähdetään liikkeelle siitä, että työ ja elämäntilanteet ovat jatkuvassa muutoksessa ja tilanteet vaihtelevat elämän kulun aikana. Näitä kutsutaan kriittisiksi siirtymiksi. Tutkielmani lähtökohtana on siirtymätyömarkkinoiden tarjoama tuki ihmisten hyvinvoinnille. Tutkinnan alla oleva siirtymätyömarkkinoiden toimi keskittyy työhön ja sen antamaan tukeen, mutta osallistujat voivat olla elämäntilanteiltaan erilaisissa asemissa. Tarkoittane, että osallistujien siirtymä ei välttämättä ole työttömyydestä työllisyyteen, vaan myös esimerkiksi siirtymä työstä toiseen työhön. Tutkielman kohteena on Uuraan mahdollisuus tukea osallistujien hyvinvointia erilaisissa siirtymissä.

3.3 Y-Säätiön Uuras-työllistymismalli

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimuskohteena on Y-Säätiön Uurastyötä tehneiden hyvinvointi. Y-Säätiön Uuras työllistymisohjelma sijoittuu yhteiskunnallisessa kontekstissa välityömarkkinoille. Välityömarkkinoilla työnhakijan tukena on jokin organisaatio (Paanetoja, 2013, 11). Vapailla työmarkkinoilla tarkoitetaan työtä, jonka palkkakustannuksia ei tueta yhteiskunnallisella taloudellisella tuella. Vapailla työmarkkinoilla työnhakijan odotetaan sopeutuvan hänelle tarjottuun työtehtävään, kun siirtymätyömarkkinoilla työ tai työtehtävät pyritään sopeuttamaan työntekijälle sopiviksi. (Paanetoja, 2013, 11.) Tämän tutkielman tapauksessa organisaationa on Y-säätiö, joka pyrkii parantamaan työnhakijan mahdollisuuksia työllistymään vapaille työmarkkinoille suhteuttaen työpaikat ja työtehtävät työntekijälle sopiviksi ja työllistymistä tukeviksi. Välityömarkkinoilla työnantajan tavoitteena ei myöskään tulisi olla yksinomaan voiton tavoittelu (Paanetoja, 2013, 11). Y-säätiö on voittoa tavoittelematon säätiö, eli Uuras toiminnaltakaan ei odoteta syntyvän voittoa.

Lyhyesti Y-Säätiöstä, jonka koordinoima ja kehittämä Uuras-työllistymisohjelma on. Y-säätiö on yleishyödyllinen säätiö, joka on Suomen neljänneksi suurin vuokranantaja (Y-säätiö, 2020). Y-säätiöllä on kahdenlaisia vuokra-asuntoja: ARA-ehdoin vuokrattavia M2-Kodit asuntoja sekä erityisryhmille suunnattuja Y-Kodit asuntoja. Y-säätiö tekee lisäksi tutkimus- ja kehittämistoimintaa asunnottomuuden

vähentämiseksi. (M2-Kodit, 2018.) Y-Säätiön toiminnan tavoitteena on olla kodittomuuden poistamisen suunnannäyttäjäksi ja asukkaiden hyvinvoinnin ja kestävä elämäntavan edistäminen (Y-Säätiö, 2022).

Uuras-työllistymisohjelma on 2016 aloitettu hanke, joka on vakiintunut vuoteen 2020 mennessä toimintamalliksi. Uuras on työn ja asumisen yhdistävä konsepti, jonka lähtökohtana on tukea asukasta työllistymisessä vapaille työmarkkinoille. Uuraan tarjoamaan työhön voi osallistua kuka vain Y-säätiön asukas. Uuras-työllistymisohjelma tarjoaa Y-säätiön kaikille asukkaille mahdollisuuden eripituisiin töihin, koulutuksiin sekä valmennuksiin. Uurastyötä on tähän mennessä tehnyt noin 140 henkilöä ja toiminta on rajoittunut pelkästään pääkaupunkiseudulle. Kaikki Uuraaseen halukkaat asukkaat ovat itse yhteydessä Uurasta koordinoivaan Uuras-tiimiin tai vaihtoehtoisesti asukkaita voi ohjata Uurastyöhön Y-säätiön muiden osastojen työntekijät, kuten asumisneuvojat tai vuokrausneuvottelijat sekä lisäksi muut yhteistyötahot. Kaikki Uuraaseen ohjautuneet asukkaat kontaktoidaan henkilökohtaisesti. Osallistujista osan kanssa tehdään tiiviimpää yhteistyötä heidän työllisyysmahdollisuuksiensa parantamiseksi ja osa ohjataan suoraan työnvälityssovellukseen nimeltä Tremer. Asukasta voidaan myös neuvoa Tremer-sovelluksen profiilinteossa, mikäli siihen on tarvetta.

Uuraan tarjoamat työtehtävät ovat yleisesti ainakin ensin Y-säätiön sisäisiä töitä. Polkuja on ikään kuin kaksi. Ensimmäisen polun osallistujat ohjautuvat kontaktoinnin jälkeen suoraan Tremer-sovelluksen kautta keikkatöihin. Toisen polun osallistujat ohjautuvat kontaktoinnin jälkeen työkokeiluihin tai määräaikaisiin Y-säätiön sisäisiin työsuhteisiin. Ensimmäisen polun työntekijöitä kutsutaan Y-tekijöiksi. Y-tekijät ovat siis asukkaita, jotka tarvitsevat verrattain vähemmän ohjausta työn aloittamiseksi ja pääsevät heti harjoittamaan taitojaan keikkatöissä. Keikkatyöt voivat olla luonteeltaan mm. siivousta tai muuttoapulaisen töitä. Toisen polun tekijöitä kutsutaan Y-osaajiksi. Y-osaajat ohjautuvat kontaktoinnin kautta määräaikaisiin työsuhteisiin tai työkokeiluihin, joissa on tarkoitus harjoitella työelämätaitoja ennen keikkatöihin tai vapaille työmarkkinoille siirtymistä. Toisen polun Y-osaajat ovat suuremman työllistymisen tuen tarpeessa

työllistyäkseen vapaille työmarkkinoille. Kaikista Uuraan piirissä tehtävistä töistä maksetaan palkkaa osallistujille.

Kahden eri polun osallistuja, eli Y-tekijä tai Y-osaaja, voivat osallistua Uuraan molempiin eri polkuihin. Eli polut ei käytännössä ole täysin irrallisia toisistaan ja jokaisen polku Uuraassa on yksilöllinen. Tässä tutkimuksessa ei ole eritelty sitä, mihin polkuun työntekijät ovat sijoittuneet. Tässä tutkimuksessa ei siis keskitytä Y-tekijöihin tai Y-osaajiin, vaan osallistujat ryhmitellään kaikki yhtenäisesti Uurastyötä tehneiksi. Olen päättänyt tehdä tämän tutkimusrajauksen, sillä työntekijät eivät todennäköisesti itse tiedä varsinaisesti mihin ryhmään he kuuluisivat sekä laadullisen tutkimukselle tyypillisesti tässä tutkimuksessa tutkimusjoukko on melko pieni enkä nähnyt tarpeellisena erotella hakijoita eri ryhmiin polun mukaan.

4 HYVINVOINTI TUTKIMUSKOHTENA

Hyvinvointi on tutkimuskohtena ja käsitteellisesti hyvin laaja aihe. Hyvinvointia tutkiessa on välttämätöntä tehdä tutkimuksellisia rajauksia käsitteen laajuuden vuoksi. Tässä kappaleessa esittelen hyvinvointia käsitteellisesti ja sosiaalipoliitikkalle tyypillisellä tavalla. Lisäksi esittelen ilmiönä hyvinvointia ja miten se liittyy työhön ja työttömyyteen. Kappaleen lopuksi esittelen tutkimusta hyvinvoinnista liittyen työhön ja työttömyyteen sekä hyvinvointitutkimusta välityömarkkinoilta.

4.1 Hyvinvoinnin laajuus käsitteellisesti

Tämän tutkielman kohde on Y-säätiön Uurastyötä tehneiden hyvinvointi. Tästä syystä on tarpeen kartoittaa hyvinvoinnin käsitteellistä karttaa. Hyvinvointi on monen tieteenalan kiinnostuksen kohteena oleva tutkimusaihe. Tieteenalat filosofiasta luonnontieteisiin ja humanistisista yhteiskuntatieteisiin ovat kiinnostuneet ja tutkineet hyvinvointia eri näkökulmista. (Saari, 2011, 16.) Tieteenalat tutkivat kukin hyvinvointia omasta näkökulmastaan ja tuottavat siitä moninaista ja uutta tietoa (em, 16). Tieteenaloilla ei ole kuitenkaan yhtä yhtenäistä käsitystä siitä, mitä hyvinvointi on tai miten sitä tulisi mitata (Suoninen, Lahikainen & Pirttilä-Backman, 2014, 295).

Hyvinvointitutkija Juho Saari (2011, 11) sanoo, että hyvän elämän määrittely ja sen pohtiminen yhdistää eri hyvinvointitutkijoita historiallisesti sekä tieteenalojen välillä. Voidaan nähdä, että hyvän elämän ymmärtäminen on hyvinvointitutkimuksen yksi peruskysymyksistä (em, 11). Suoninen, Lahikainen ja Pirttilä-Backman (2014, 295) esittävät myös, että varsinkin moraalifilosofit sekä sosiaalipoliitikot ovat miettineet sitä, miten yhteiskunnan suurin mahdollinen hyvä voitaisiin saavuttaa ja mitä hyvä elämä oikeastaan on. Toisaalta myös Lagerpetz (2011, 79) huomauttaa, että hyvinvointia koskevaa tutkimusta tehdään paljon, mutta kuitenkin hyvinvoinnin määritelmästä on hyvin ristiriitaisia käsityksiä. Kooten voisikin sanoa, että hyvinvointi on erittäin laaja käsite, jota voidaan tutkia hyvin monista näkökulmista käsin, eikä sen käsitteellisestä sisällöstä ole yksimielisyyttä.

Hyvinvointia määritellään tutkimuksissa moninaisesti ja koska hyvinvointi käsitteenä on hyvin laaja, vaatii se tutkimusta tehdessä harkittuja rajauksia siitä, miten hyvinvointia aiotaan kyseessä olevassa tutkimuksessa tutkia. Yhteiskunnallinen hyvinvointitutkimus rajataan usein tutkimukseksi, joka systemaattisesti ja julkilausutusti yrittää määritellä sitä, mitä hyvä elämä on ja pyrkii joko mittaamaan tai empiirisesti arvioimaan sitä kokonaisvaltaisella tavalla (Simpura & Uusitalo, 2011, 106).

Kuten jo aiemminkin todettu hyvinvointitutkimuksessa hyvän elämän määrittely on usein keskeistä, joka myös yhdistää eri tieteenaloja. Tähän liittyy myös kiinteästi tutkimukselliset arvovalinnat. Eli se, että jotkin asiatilat nähdään parempina kuin toiset ja nämä parempina nähdyt asiat sisällytetään hyvinvoinnin mittaamiseen (Simpura & Uusitalo, 2011, 106). Esimerkiksi hyvinvointia on ollut tapana ajatella yhteiskunnan taloudellisen tilanteen välityksellä, eli on tutkittu sitä, miten hyvinvointivaltio vaikuttaa talouskasvuun ja miten se sitä kautta vaikuttaa hyvinvointiin. Näissä tapauksissa hyvinvointi on samaistettu talouskasvuun. Talouskasvun nähdään tuottavan hyvinvointia lähes kaikin käytetyin mittarein kehitysmaissa, taloudellisesti kehittyneissä maissa tämä yhteys on kuitenkin heikentynyt tai poistunut kokonaan, kun hyvinvointia mitataan kansalaisten tyytyväisyytenä elämäään. (Diener & Biswas-Diener, 2000.) Nämä ovat tutkimuksellisia arvottamia, jotka myös liikkuvat ajassa ja yhteiskuntien muutoksissa, eikä hyvinvoinnin määrittely tutkimuksissakaan ole ajasta ja paikasta riippumatonta.

4.2 Hyvinvointi ja työ

Hyvinvoinnin ja työn yhteyden kartoittaminen on keskeistä tälle tutkielmalle. Uuraaseen voi osallistua kuka tahansa Y-Säätiön asukas eli osallistujat voivat työmarkkinastatukseltaan olla hyvin erilaisissa asemissa ja elämäntilanteissa. Uuraan kautta osallistujat pääsevät tekemään keikkatöitä sekä mahdollisesti myös erilaista työhön harjoittelua ja saavat yksityistä tukea ohjaajilta työnhakuun, kuten omien taitojen kartoittamiseen. Uuras on siis tarkoitettu tukemaan

osallistujalähtöisesti erilaisissa elämäntilanteissa olevia osallistujia. Tässä osiossa pyrin kartoittamaan työn ja hyvinvoinnin yhteyksiä yleisesti.

Ilmiöinä työ ja hyvinvointi liittyvät toisiinsa (Virtanen & Sinokki, 2014, 9). Työ nähdäänkin yleisesti keskeisenä hyvinvointia tukevana tekijänä (Kokko & Kotiranta, 2010, 20). Työ voi parhaimmillaan tuottaa ihmisille hyvinvointia, joka voi tuoda elämään merkityksellistä sisältöä (Virtanen & Sinokki, 2014, 9). Parhaimmillaan työn voidaan siis nähdä tukevan hyvinvointia, mutta tämä vaatii sitä, että työ on laadultaan sekä ominaisuuksiltaan hyvinvointia tukevaa. Työ voi pahimmillaan olla myös uhka hyvinvoinnille ja terveydelle. Marja-Liisa Manka ja Marjut Manka (2016, 26) luettelevat työhyvinvointiin liitettäviksi negatiivisiksi tekijöiksi muun muassa stressin, henkisen väkivallan, työn henkisen rasittavuuden, kuten psyykkinen tai fyysinen jaksaminen työssä sekä työn mielekkyyden vähyyden. Työ voi siis parhaimmillaan tukea tai pahimmillaan heikentää hyvinvointia. Työasteen nostaminen voidaan nähdä sekä yksilön, että yhteiskunnan tasolla tärkeänä tavoitteena. Se lisää yhteiskunnan tuloja tulonsiirtoihin sekä parhaimmillaan myös yksilön hyvinvointia. Tärkeää kuitenkin huomioida yksilölähtöinen näkökulma työllistämisessä, eli työ pitää olla suhteutettu työntekijän voimavaroihin ja taitoihin, jotta se tukisi yksilön hyvinvointia (Manka & Manka, 2016, 26). McKee-Ryan ym., 2005, s.67.)

Työn vaikutuksia hyvinvointiin voidaan tutkia monista näkökulmista käsin. Tämän tutkielman tavoitteesta lähtien erityisesti työllisten ja työttömien hyvinvoinnin vertailu on keskeistä, sillä Uuras-ohjelmaan osallistuneet voivat olla joko työttömiä tai työssä olevia osallistuessaan uuraaseen ja haastatelluista moni oli työttömiä haastatteluiden aikana. Peppi Saikun, Laura Kestilän ja Sakari Karvosen tekemää tutkimusta osana Suomalaisten hyvinvointi 2014 tutkimusta vertailtiin työttömien ja työllisten koetun hyvinvoinnin eroja. Suurin ero työttömien ja työllisten välillä oli koetussa taloudellisessa hyvinvoinnissa, kun työttömistä harvempi koki tulevansa toimeen ja pystyvänsä kuluttamaan halutessaan. Lisäksi työttömistä harvempi koki terveytensä hyväksi. Tutkimuksessa todetut tulokset eivät selittyneet käytetyillä selittäjillä, joita oli siviilisääty, ikä, sukupuoli ja koulutus. (Em, 132–133). Työn voidaan siis tutkimuksien perusteella nähdä hyvinvointiin yhteydessä olevana

tekijänä, joka selittyy monien hyvinvoinnin osa-alueiden välityksellä, kuten taloudellisen epävarmuuden kautta. Työ ei siis itsearvoisesti paranna tai heikennä hyvinvointia, vaan työ tai työttömyys voi vaikuttaa välillisesti hyvinvointiin heikentäen tai parantaen sitä. Esimerkiksi työttömäksi jäätyä henkilön tulot todennäköisesti laskevat aiempaan verrattuna selvästi, jolloin taloudellinen epävarmuus voi vaikuttaa henkilön yleiseen hyvinvointiin.

Työllistymisen ja hyvinvoinnin väliltä on löydetty tutkimuksissa positiivinen yhteys (Damaris, 2019, 397). Tutkimuksissa on havaittu esimerkiksi työttömän työllistymisen vaikuttavan positiivisesti hänen kokemaan terveydentilaan sekä psyykkiseen hyvinvointiin (Nenonen, 2013, 63). Toisaalta Richard E. Lucas, Andrew E. Clark, Yannis Georgellis ja Ed Dienerin tutkimuksen mukaan työttömyyden aikana laskenut elämään tyytyväisyys saattaa jäädä vielä uudelleen työllistyttyäkin alemmalle tasolle työllisiin nähden (Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2004, 10–11). Työllistyminen voidaan nähdä tukevan henkilön hyvinvointia, mutta työttömyyden aikana alentunut elämään tyytyväisyys voi taas puolestaan jättää pidempiäkin arpia hyvinvointiin. Niin työ kuin sen puutekin voidaan nähdä liittyvän hyvinvointiin, joten syvennyksen seuraavassa kappaleessa tähän ensin työttömyyden näkökulmasta.

4.3 Hyvinvointi ja työttömyys

Välityömarkkinoiden toimien kohteena ovat työttömät. Myös Uuras-ohjelmaan osallistuneista osa on työttömiä. Yleisistä välityömarkkinoiden toimista poiketen Uurasohjelma ei ole kuitenkaan suunnattu vain työttömille, vaan yleisesti Y-Säätiön asukkaille. Tutkimukseen haastatelluista suurin osa olivat työttömiä haastatteluun osallistuessaan. Työttömyys nähdään laajasti ja hyväksytysti olevan hyvinvointiin negatiivisesti yhteydessä (Koskinen, Kokko & Linnanmäki, 2013, 6). Siirtymätyömarkkinoilla pyritään tukemaan ihmisiä erilaisissa elämäntilanteissa yksilölähtöisesti (Suikkanen, 2008). Esimerkiksi työttömän tukemiseen siirtymätyömarkkinoilla pyritään tukemaan yksilölähtöisesti henkilön tarvitseman tuen mukaan hänen työllistymistään ja hyvinvointiaan. Siirtymätyömarkkinat on

yleisesti suunnattu työttömille ja on tästä syystä tärkeää kartoittaa sitä, miten työttömyys ja hyvinvointi liittyvät ilmiöinä toisiinsa.

Työttömyys on suuri elämäntapahtuma ja koskettaa yhteiskunnan eri tasoja yksilöstä yhteiskuntaan. Yhteiskunnallisella tasolla työttömyyden voidaan nähdä aiheuttavan kuluja yhteiskunnalle, lähiympäristön vaikutukset ulottuvat perheeseen, puolisoon ja lapsiin sekä yksilötasolla työttömyys voi liittyä mm. heikentyneeseen psyykkiseen hyvinvoinnin, fyysisen terveyden ongelmiin ja alkoholin liikakäyttöön. (Kokko, 2005, 164.) Lisäksi työttömyyden tiedetään olevan yhteydessä myös laajemmin hyvinvoinnin puutteisiin, kuten yksinäisyyden, masennukseen ja heikkoon terveyteen sekä koettuun elämänlaatuun (Saikku & Hannikainen, 2019, 144). Nämä hyvinvoinnin puutteet on todettu olevan tutkimuksissa yhteydessä työttömyyteen, mutta on epäselvää mitkä syy- ja seuraussuhteet ovat. Toisin sanoen aiheuttaako työttömyys hyvinvoinnin puutteita vai johtaako hyvinvoinnin puutteet työttömyyteen (Kokko, 2005, 164). Tästä ilmiöstä puhutaan myös nimellä valikoituvuus. Eli valikoituuko työttömiksi henkilöitä, joilla on hyvinvoinnin puutteita vai ilmeneekö työttömien ryhmässä enemmän hyvinvoinnin puutteita.

Työttömyys voidaan nähdä yksilötasolla menetyksenä tai vastoinkäymisenä. Esimerkiksi työttömäksi jäämisen on todettu olevan vielä useammankin vuoden päästä yhteydessä keskimääräistä suurempaan elämään tyytymättömyyteen (Suoninen, Lahikainen & Pirttilä-Backman, 2014, 293). Richard E. Lucas ym. (2004) tehdyssä pitkittäistutkimuksessa havaittiin työttömyydellä olevan pitkävaikutteisia vaikutuksia elämään tyytyväisyyteen. Erityisesti pidempään kuin vuoden työttömänä olleet kokivat enemmän elämään tyytymättömyyttä ja vielä uudelleen työllistymisen jälkeenkin (Lucas, Clark, Georgellis & Diener, 2004, 10–11). Varsinkin pidemmillä työttömyysjaksoilla voi siis pahimmillaan olla pitkiä vaikutuksia hyvinvointiin vielä korjaavan kokemuksen, eli työllistymisen jälkeen. Toisaalta työllistyminen ei itsearvoisesti paranna hyvinvointia. Uuden työn laadulliset seikat, eli kokeeko työllistynyt työn mielekkääksi vaikuttaa kokemukseen hyvinvoinnista. Mikäli uutta työtä ei koeta mielekkääksi, ei se välttämättä paranna kokemusta hyvinvoinnista. (McKee-Ryan ym., 2005, s.67.)

Koettu hyvinvointi on tutkimuksissa todettu eroavan työllisten ja työttömien välillä. Näitä eroja selittää suurelta osin taloudellisen toimeentulon rasitteet, joita työttömyydestä usein aiheutuu. (Saikku & Hannikainen, 2019, 144.) Ilpo Airion ja Mikko Niemelän tutkimuksessa työmarkkinasaajien koetusta terveydestä ja toimeentulosta tutkimuksessa kävi ilmi, että 60 prosenttia työmarkkinatuen saajista on tyytymättömiä elintasoonsa ja 70 prosenttia kokee toimeentulonsa vaikeaksi (Airio & Niemelä, 2013, s. 54). Siirtymässä työstä työttömyyteen yksi yhteinen tekijä on tulotason laskeminen kuukausipalkasta tulonsiirtoihin. Työttömänä tulot koostuvat joko vapaaehtoisesta työttömyyskassasta, tai kaikille universaalisti kuuluvasta kelan työttömyysvakuutuksesta (Airio & Niemelä, 2013).

Hyvinvoinnilla näyttäisi olevan yhteys niin työhön kuin työttömyyteenkin. Yleisesti työn ja hyvinvoinnin yhteydestä puhutaan positiivisesti, mutta myös työn laadulliset seikat voivat olla jopa uhka terveydelle ja hyvinvoinnille. Työ voidaan nähdä olevan hyvinvointia edistävä tekijä, mikäli työn laadulliset tekijät suhteessa työntekijän omiin voimavaroihin ovat tasapainossa. Jahodan malli "deprivation theory" pyrkii selittämään työttömyydestä aiheutuvia negatiivisia vaikutuksia: mitä työtön menettää arjestaan, kun hän menettää työn. Erilaiset työn mallit vaikuttavat välillisesti hyvinvointiin. Zehmannin ja Karstenin (2019) tutkimuksessa aikastrukturi, sosiaaliset kontaktit, status, aktiivisuus ja yhteinen tarkoitus todettiin työllistymisessä hyvinvointiin positiivisesti vaikuttaviksi tekijöiksi.

Siirtymätyömarkkinanäkökulmasta tuki siirtymiin pyritään antamaan yksilölähtöisesti elämäntilanne huomioiden ja tähtäämään kyseessä olevaan siirtymään. Tästä näkökulmasta siirtymätyömarkkinoiden tapa lähentyä työtä ja työllistämistä, voidaan nähdä mahdollisena tukena hyvinvoinnille, jos työ tavoitteiden mukaisesti on työntekijän voimavarojen ja taitojen mukaista. Työttömyys näyttäytyisi puolestaan melko laajasti hyväksytysti negatiivisena tekijänä hyvinvoinnille. Tästä syystä työllistäminen ei ole pelkästään yhteiskunnan kannalta tärkeä tavoite, vaan myös yksilötasolla työllistäminen voidaan nähdä tärkeänä tukena hyvinvoinnille. Koska kausaalisuhteet työttömyyden ja hyvinvoinnin

sekä mekanismeista työttömyyden ja hyvinvoinnin välillä ei ole selvää tietoa, ei voida kuitenkaan pelkistää ongelmaa siihen, että työllistyminen itsearvoisesti parantaisi hyvinvointia. Mikäli tuki toteutetaan kuitenkin siirtymätyömarkkinanäkökulmasta yksilölähtöisesti, voisi kuitenkin olettaa, että tämä voisi parhaimmillaan tukea myös yksilötasolla hyvinvointia.

4.4 Hyvinvointi työmarkkinoilla

Tutkittua tietoa siirtymätyömarkkinoista ja niiden vaikuttavuudesta on olemassa paljon. Tutkimusta on tehty erityisen paljon aktiivisesta työvoimapolitiikasta, joka sijoittuu siirtymätyömarkkinoille. Siirtymätyömarkkinoille sisältyy myös lisäksi aktiivisen sosiaalipolitiikan toimet, kuten kuntouttava työtoiminta. Tästä syystä siirtymätyömarkkinoita koskeva tutkimus on melko hajanaista, sillä tutkimuksen kohteena olevat toimet ovat hyvin moninaisia. Yleisesti aktiivisten työvoimapolitiikkojen tutkimus on keskittynyt pitkälti toimien tuloksiin, kuten kuinka moni osallistuja on työllistynyt vapaille työmarkkinoille (Sage, 2015, 1284; Damaris, 2019, 394). Tämä on tietysti odotettavissa, sillä aktiivisen työvoimapolitiikan ja laajemmin välityömarkkinoidenkin tavoitteena on varsinkin Suomessa tukea ihmisiä siirtymässä työttömyydestä työhön vapaille työmarkkinoille. Aktiivisen työvoimapolitiikan tutkimus tästä näkökulmasta voidaan nähdä talousorientoituneena tapana arvioida aktiivisen työvoimapolitiikan tuloksia. Tätä tapaa mitata toimien vaikuttavuutta on kuitenkin kritisoitu ja peräänkuulutettu tarvetta arvioida politikoiden ja interventioiden mittaustapoja. (Sage, 2015, 320; Coutts, Stuckler & Cann, 2014, 468.)

Daniel Sage (2015) on osallistunut tähän keskusteluun tutkimalla voiko aktiivinen työvoimapolitiikka tukea työttömien hyvinvointia, terveyttä ja sosiaalista pääomaa. Tutkimuksen aineistona on British Household Panel Survey (BHPS) ja Understanding Society (USoc) pitkittäiskyselyaineisto, jota on kerätty vuodesta 1991 vuoteen 2008 saakka Isossa Britanniassa. Tutkimuksessa on vertailtu regressioanalyysillä työttömien, aktiivisen työvoimapolitiikan toimiin osallistuneiden sekä vapaille työmarkkinoilla työskentelevien henkilöiden hyvinvointia. Aktiivisen työvoimapolitiikan toimiin osallistuminen on tutkimuksen mukaan yhteydessä

kasvaneeseen hyvinvointiin työttömien joukossa. Lisäksi tutkimustuloksien mukaan aktiivisen työvoimapolitiikan toimiin osallistuneiden hyvinvointi on korkeampi, kuin työttömien, jotka eivät ole toimissa mukana. Toisaalta aktiivisen työvoimapolitiikan toimiin osallistuvien hyvinvointi on samalla tasolla kuin työssäkäyvien. (Sage, 2015). Tutkimustulokset osoittaisivat, että aktiivisella työvoimapolitiikalla voidaan mahdollisesti tukea osallistujien hyvinvointia ja hyvinvoinnin tutkiminen välityömarkkinakontekstissa on hyvin tärkeä tutkimusaihe tuloksellisen tutkimustiedon lisäksi.

On laajasti tiedossa, että työttömyys on negatiivisesti yhteydessä hyvinvointiin (Damaris, 2019, 396–397). Siirtymien työmarkkinanäkökulmasta välityömarkkinat voisi olla mahdollisuus hillitä työttömyyden negatiivisia vaikutuksia (Schmid, 1998, 10), myös aktiiviset aktiivisella työvoimapolitiikalla ja sosiaalipolitiikalla pyritään vähentämään työttömyydestä aiheutuvia haittoja (Leemann, Norup & Clayton, 2016). Suomessa mahdollisesti laajin välityömarkkinakokeilu on *Paltamon työtä kaikille -työllistämiskokeilu*. *Työtä kaikille -työllistämiskokeilu* toteutettiin Paltamon kunnassa vuosina 2009–2013 (Puska & Vaarama, 2013, 3). Paltamon täystyöllistämiskokeilun tavoitteena oli poistaa työttömyys Paltamon kunnasta. Käytännössä kokeilu toteutettiin siten, että työttömille järjestettiin palkkatyötä Paltamon Työvoimataloon ja aktiivitoimiin, jolloin työmarkkinatuki muutettiin palkaksi. (Em., 3). Tehdystä työstä maksettiin siis palkkaa, eikä työtön ollut enää tukien varassa yhtä tiiviisti. Paltamon täystyöllistämiskokeilua on tutkittu laajasti sekä taloudellisin, että terveys- ja hyvinvointivaikutuksia tutkien (Kokko & Koskinen, 2019, 59). Paltamon työllistämiskokeilun arviointitutkimus koostuu yhteensä kymmenestä osatutkimuksesta (Puska & Vaarama, 2013, 3), joista terveys ja hyvinvointivaikutukset -osatutkimus on tämän pro gradu tutkielman aihe huomioiden relevantein ja siten keskityn tässä kyseessä olevaan osatutkimukseen.

Terveys ja hyvinvointivaikutukset -osatutkimuksen on toteuttanut Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Väestön terveys, toimintakyky ja hyvinvointi -osasto (VETO). Tutkimus on toteutettu väestötutkimuksena, jossa on vertailtu- ja seurattu Paltamon työllistettyjen, Sonkajärven työttömien ja Paltamon työllisten terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Vertailuryhmiin jaottelu on tehty 31.12.2008

henkilöiden työmarkkina-aseman mukaan. (Kokko, Linnanmäki & Koskinen, 2013, 50.; Kokko ym., 2013, 68). Tiedonkeruu toteutettiin kolmena ajankohtana, työllisyyskokeilun alkaessa 2009, kokeilun oltua käynnissä noin vuoden 2010 sekä kokeilun oltua käynnissä noin kolmen vuoden ajan 2012 (2013, 63). Tiedonkeruuta tehtiin haastatteluin, terveystarkastuksin sekä kyselyin. Arviointitutkimukseen osallistui kaikkiaan 672 henkilöä vähintään yhtenä vuotena ja ainakin yhteen tutkimustapaan ja heistä vain 293 henkilöä osallistui kaikkiin kolmeen tiedonkeruuseen. (Kokko ym., 2013, 66–67.)

Mahdollisesti suurin vaikutus Paltamon työllistämismallin terveys ja hyvinvointivaikutukset -osatutkimuksen tuloksissa havaittiin terveyskeskuslääkäri- ja -sairaanhoitajapalveluiden sekä terveystuollon käytön lisääntyminen vuosien 2009–2021 aikana Paltamon työttömien ryhmässä. Lisäksi Paltamon työttömät kokemus terveyskeskus- ja työterveyshuollon palveluiden riittämättömyydestä väheni. Pitkäaikaissairastavuus yleistyi Paltamossa työllisten sekä työttömien joukossa seurantajaksoilla. Tätä ilmiötä voidaan selittää osin terveyspalveluiden saatavuuden parantumisen kautta, sillä diagnosoimatta jääneet sairaudet ovat voineet tulla tietoon ja kasvattaa tätä kautta tiedossa olevien sairauksien yleisyyttä. Kolmen vuoden seurantajaksoilla ei havaittu huomattavia muutoksia sairauksissa tai niiden riskitekijöissä. Kuitenkin selkäsärlyn ja säännöllisten särkylääkkeiden käyttö vähenivät eniten Paltamon työttömien ryhmässä. Paltamon työttömillä oli selvästi yleisemmin masennusta, unettomuutta ja yleistä psyykkistä kuormittuneisuutta sekä sosiaalisten tilanteiden pelkoa kuin Paltamon työllisillä ja tämä ero säilyi seurantajakson ajan. (Kokko & Koskinen, 2013, 305–306.)

Taloudellisessa toimeentulossa muutokset olivat verrattain vähäisiä. Kaikissa vertailuryhmissä koettu toimeentulo parani hieman seurantajakson aikana. Paltamon ja Sonkajärven ryhmissä toimeentulo koettiin kuitenkin alhaisemmaksi kuin työllisten ryhmässä. Paltamon työttömien ryhmässä yksinäisyys väheni hieman sekä kerho- ja yhdistystoimintaan osallistuminen lisääntyi. Yleisesti ottaen terveys ja hyvinvointivaikutukset -osatutkimuksen tutkimustulokset osoittavat, että Paltamon täystyöllistämismallilla on voinut olla suotuisia vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin. Arviot ovat kuitenkin varovaisia, sillä aineisto on jäänyt melko pieneksi

sekä seurantajakson aikana työttömien ja työllisten ryhmät ovat voineet väistämättä sekoittua, joka vaikeuttaa mallin vaikutusten tunnistamista. (Em., 2013, 305–306.) Arviointitutkimus osoittaa, että välityömarkkinoiden toimilla voidaan mahdollisesti vaikuttaa työttömien hyvinvointiin. Erityisesti suurimpana vaikutuksena terveydenhuollon käytön lisääntyminen on merkittävä tuki työttömien terveydelle ja hyvinvoinnille.

Ala-Kauhaluoman (2005) toteuttamassa tutkimuksessa tarkasteltiin aktivointisuunnittelun ja muiden kuntouttavan työtoiminta-lain toimenpiteiden vaikutusta työttömien työmarkkina-asemaan ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Tiivistän tässä tutkimustuloksia sosiaaliseen hyvinvointiin liittyen, jotka ovat tutkimukseni kannalta keskeisiä. Tutkimustarkoituksena oli selvittää miten lain mukaisiin aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen ja mahdolliset työmarkkina-aseman muutokset vaikuttavat työttömän tuntemuksiin omasta elämästään. Elämänlaadun osalta tutkimuksessa todettiin, että avoimille työmarkkinoille työllistyneet tai aktivoiviin toimenpiteisiin osallistuneet kokivat elämänlaatunsa korkeammaksi kuin työttömänä pysyneet. Aktivointisuunnitelmaan osallistuminen ei todettu olevan itsessään oikotie parempaan elämänlaatuun. Henkilön ammatillinen koulutus, ikä, työttömyyden kesto, sukupuoli, siviilisääty tai asuinpaikan kuntatyyppi eivät myöskään määrittäneet elämäntasoa. Tätä vasten henkilön aikaisempi elämänlaatu, työkyky ja työmarkkina-asema seurantahetkellä vaikutti elämänlaadun tasoon. Aiempi elämänlaatu määrittää myös tulevaa elämänlaadun tasoa. Yllättävä tulos tutkimuksessa oli se, että avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei lisännyt tilastollisesti merkitsevästi henkilöiden elämänlaatua työttömiin verrattuna. (Ala-Kauhaluoma, 2005, 48–51.) Tämä eroaa yleisestä näkemyksestä, että työ ja hyvinvointi olisivat positiivisesti toisiinsa yhteydessä. Toisaalta tämä vahvistaa käsitystä siitä, että työn laadulliset seikat vaikuttavat mahdollisesti työtä enemmän hyvinvointiin.

Rose Damaris tutki Saksassa toimivia aktiivisen työvoimapolitiikan toimien vaikutusta yksilöiden hyvinvointiin. Tutkimustulokset osoittivat, että mitä lähempänä työ on sisällöllisesti vapaiden työmarkkinoiden työtä, sitä enemmän se voi mahdollisesti tuottaa hyvinvointia. (Rose, 2019.) Keikkapohjainen uurastyö on

vapailla työmarkkinoilla tapahtuvaa työtä, eli mahdollisuudet vaikuttaa osallistujien hyvinvointiin voisivat olla tästä näkökulmasta katsottuna hyvät. Lisäksi Rose painotti työttömien aktiivisiin työmarkkinatoimiin osallistuneiden heterogeenista joukkoa, joka tulee huomioida, jotta toimilla olisi positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin. Henkilön konteksti ja yksilöllinen elämäntilanne vaikuttavat siihen, kuinka vahvasti aktiivisyövoimapolitiikan toimilla voidaan edistää työttömien hyvinvointia. (Rose, 2019, 407.)

Työttömien joukko ei ole homogeeninen, eli työttömien elämäntilanteet vaihtelevat yksilötasolla. Siirtymätyömarkkinanäkökulma korostaa siirtymien erilaisuutta ja sitä, kuinka eri siirtymissä elämäntilanteet eroavat suhteessa toisiinsa. Ei voida siis olettaa, että samanlaiset toimet vaikuttaisivat yhtä lailla kaikkiin osallistujiin, vaan toimet tulisi kohdistaa yksilöllisesti tarpeiden mukaan. Uuras on kaksi polkuinen malli, jossa toimet on kohdistettu enemmän sekä vähemmän tukea tarvitseville. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy kuitenkin jälkimmäiseen polkuun, sillä haastatteluissa olleet osallistujat ovat osallistuneet pelkästään keikkatoihin oman kertomuksensa mukaan. Uuras -malli on siis ollut kaikille osallistujille sama, vaikka haastatteluissa tuli ilmi, että osallistujat olivat osittain erinäisissä elämäntilanteissa ja tästä katsoen saattaisivat tarvita keskenään erilaisia tukitoimia.

Taustatutkimuksen mukaan näyttäisi siltä, että välityömarkkinatoimet voivat mahdollisesti tukea osallistujien hyvinvointia. Se miten ja millä mekanismeilla välityömarkkinoiden toimet tukevat hyvinvointia ei ole tarkkaa tietoa (Coultts, Stuckler & Cann, 2014, 467). Yksilötasolla tarkastellessa työmarkkinoiden siirtymiä ei ole yksiselitteistä, että työ lisäisi hyvinvointia. Ei ole missään määrin poissuljettua, että työtön kokisi hyvinvointinsa paremmaksi työttömänä kuin työllisenä. Työ ei itsearvoisesti paranna hyvinvointia, vaan työn laadulliset tekijät vaikuttavat yksilön hyvinvointiin. Yleisellä tasolla tarkasteltuna hyvinvointi näyttäisi kuitenkin olevan työllisten joukossa paremmalla tasolla työttömiin nähden. On siis mahdollista, että tukemalla työttömien työmarkkina-asemien siirtymiä, voidaan vaikuttaa myös yksilön hyvinvointiin. Työllistyminen voi lisätä työllistyneen työttömän elämänlaatua (Ala-Kauhaluoma, 2005, 48–49). Tämän tutkimuksen kohdalla voisi siis olettaa, että Uuras-ohjelma voisi mahdollisesti vaikuttaa osallistujien hyvinvointiin.

5 HYVINVOINNIN TUTKIMINEN

Hyvinvointi on käsitteenä laaja, kuten olen aiemmin esittänyt. Hyvinvointitutkimukseen sisältyy myös asioiden arvottaminen, tarkoittaen että tietyt asiat nähdään parempina tai tärkeämpinä suhteessa toisiin (Simpura & Uusitalo, 2011, 106). Teoriaviitekehyksen kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että hyvinvoinnin teoriaviitekehykseen yltää ne asiat, jotka syystä tai toisesta asetetaan tärkeiksi mitataksaan mitattavana olevaa asiaa. Yksi peruselementti hyvinvointitutkimuksessa on myös hyvän elämän tutkiminen ja ymmärtäminen. Tähän liittyy kysymys siitä, onko kaikkien jakamaa käsitystä hyvästä elämästä, eli universaalia käsitystä vai erilaisia muun muassa kulttuurisesti ja individuaalisesti jakautuvia käsityksiä hyvästä elämästä (Saari, 2011, 11). Universaalien käsitysten mukaanhyvälle elämälle on olemassa yhteinen perusta, että kaikilla on yhteisiä henkisen autonomian ja terveyden kaltaisia tarpeita (em., 11–12). Tässä tutkielmassa hyvinvoinnin teoreettisena viitekehyksenä on Len Doyalin ja Ian Goughin (1991) resurssipohjainen hyvinvointiteoria, joka asettuu edellä mainittuihin universaaleihin tarveteorioihin.

Ian Doyal on erityisesti moraalikysymyksiä käsitellyt filosofi ja Ian Gough on taloustieteilijä, joka on korostanut erityisesti institutionaalisia näkökulmia (Kajanoja, 2013, 63–65). Len Doyalin ja Ian Goughin vuonna 1991 julkaisema teos *A theory of Human Need* vetää yhteen siihenastisen työn sosiaali-indikaattorien ja hyvinvoinnin mittaamisesta (em., 63, Hagfors & Kajanoja, 2011, 182). Teoksessa käsitellään laajasti perustarpeita, jotka käsitetään objektiivisiksi ja universaaleiksi sekä esitetään mittareita näiden tarpeiden mittaamiseksi. Teos on saanut monia kansainvälisiä palkintoja (Kajanoja, 2013, 63) ja on hyvin laajasti käytetty hyvinvointiteoria (Hagfors & Kajanoja, 2011, 182). Doyalin ja Goughin hyvinvointiteoria on elämänlaatututkimuksen suuntaukseen asettava teoria, joka korostaa universaaleja tarpeita (Simpura & Uusitalo, 2011, 112).

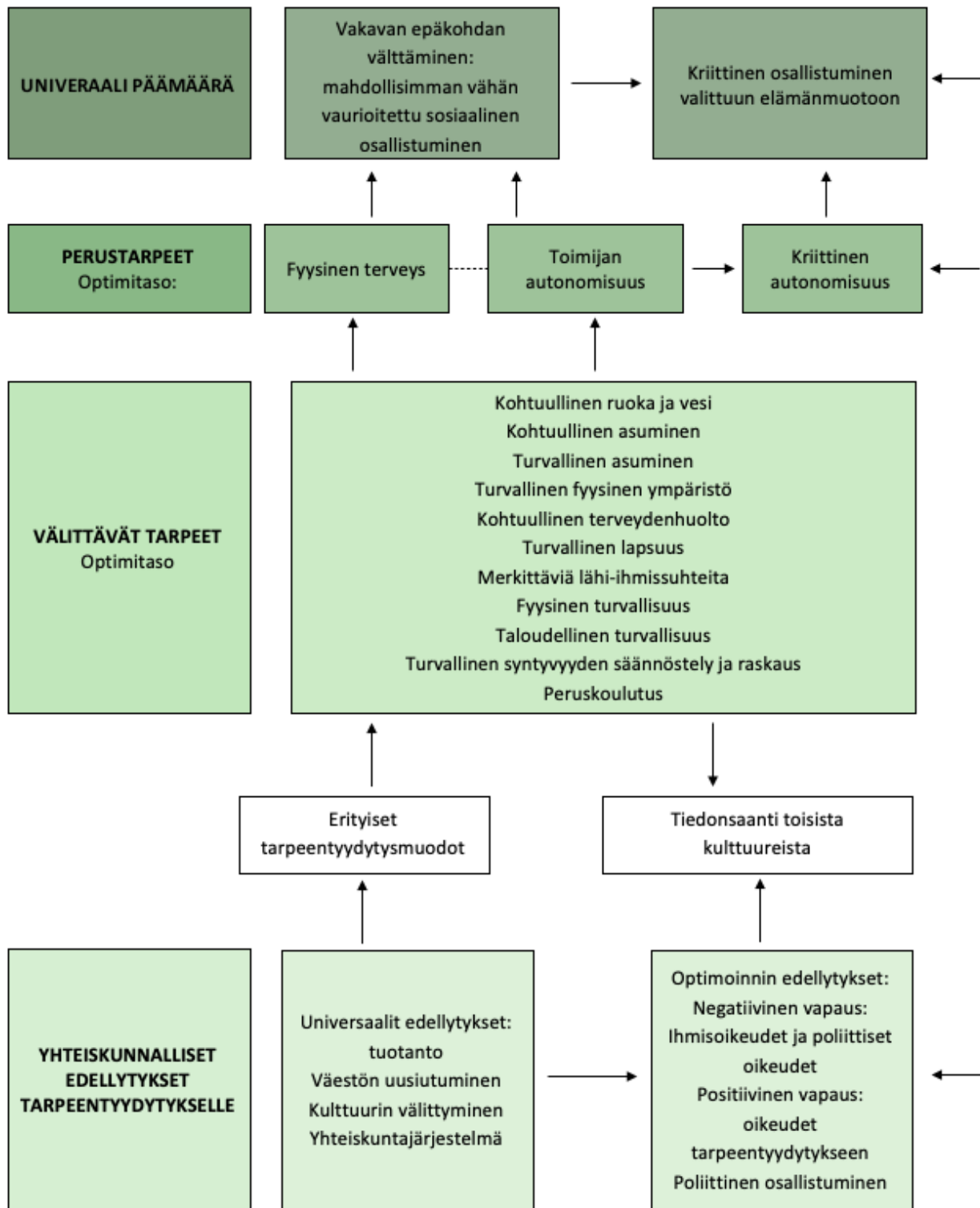
Kuviossa 1 on esitelty Doyalin ja Goughin hyvinvointiteorian malli kokonaisuudessaan. Kuviossa 1 ylimpänä esitetyt universaalit päämäärät esittävät

teorian mukaisen tavoitteen, jota alempana esittävät tarpeet ja edellytykset edellyttävät, jotta näihin universaaleihin päämääriin voidaan päästä. Universaalit päämäärät, eli mahdollisimman vähän vaurioitunut sosiaalinen osallistuminen edellyttää perustarpeiden täyttymistä eli autonomiaa ja terveyttä (Doyal & Gough, 1991, 171). Perustarpeille Doyal ja Gough asettavat optimitason, joka on määritelty kahdella eri tasolla. Ensinnäkin terveys ja autonomia määritellään sellaiseksi, että yksilöllä on mahdollisuuksia osallistua valitsemiinsa aktiviteetteihin sekä omaa keinoja näihin aktiviteetteihin pääsyksi ja mahdollisuudet saavuttaa nämä keinot. Toiseksi optimi tason terveys ja autonomia on sellaista, että yksilö voi muodostaa uskomuksiaan ja tavoitteitaan sillä tavalla, joka mahdollistaa oman elämäntavan kyseenalaistamisen sekä mahdollisuuden osallistua valittuihin poliittisiin vaikutustapoihin tai valittuun elämäntapaan. (Em., 160.) Kuviossa 1 alempana esitetyt välittävät tarpeet sekä yhteiskunnalliset edellytykset mahdollistavat tai pahimmillaan estävät universaalien päämäärän, eli mahdollisimman vähän vaurioitunutta sosiaalista osallistumista.

Doyal ja Gough erottavat halut ja tarpeet toisistaan. Ihminen voi tarvita jotakin ilman, että hän havaitsee haluavansa sitä. Tarpeet ovat pohjimmiltaan sellaisia, joita tarvitaan välttääkseen vakavan haitan. (Em., 39–42.) Esimerkiksi ihminen voi ajatella tarvitsevänsä jälkiruokaa ravitsevan ja tyydyttävän ruoan jälkeen, mutta käytännössä jälkiruoka ei ole fysiologinen tarve, jota ihminen tarvitsee pysyäkseen elossa tai terveenä. Doyalin ja Goughin hyvinvointiteoria käsittää hyvinvoinnin perustarpeiksi autonomian ja terveyden (1991, 54–55). Perustarpeiden tyydytys on edellytys, jotta voidaan saavuttaa hyvinvointia, joka käsitetään osallistumiseksi yhteisön elämään ja vuorovaikutukseksi (em., 50–55).

Perustarpeita tyydytetään välittävillä tarpeilla, joita ovat: ravitseva ruoka ja puhdas vesi, suojaava asunto, turvallinen työympäristö, turvallinen fyysinen ympäristö, riittävä terveydenhuolto, turvallinen lapsuus, toimivat primaariverkostot, fyysinen turvallisuus, taloudellinen turvallisuus, riittävä koulutus sekä turvallinen ehkäisy ja synnytys (Doyal & Gough, 1991, 157–158). Välittävät tarpeet mukailevat Abraham Malow'n tarvehierarkiaa, jossa biologisten perustarpeiden tyydytys edeltää henkisiä perustarpeita (Kajanoja, 2013, 65). Tarpeiden jaottelu välittäviin- ja

perustarpeisiin erottaa Doyalin ja Goughin teorian monista aiemmista hyvinvointiteorioista, sillä näissä huomio on kohdistunut yksinomaan välittäviin tarpeisiin (Saari, 2011, 58).

Kuvio 1. (Doyal & Gough, 1991, 170) mukailtu Kajojan suomentamaa mallia

5.1 Tarveteorian perustarpeet ja välittävät tarpeet

Len Doyalin ja Ian Goughin tarvepohjaista hyvinvointiteoriaa voidaan hyödyntää sekä laadullisessa, että määrällisessä tutkimuksessa (Doyal & Gough, 1991, 168–169). Kokonaisuudessaan Len Doyalin ja Ian Goughin hyvinvointiteoria on hyvin laaja ja se käsittää yhteiskunnan makro-, meso- sekä mikrotason. Pitääkseni tutkimuksen pro gradu -tutkielman mitoituksessa, on minun kuitenkin täytynyt tehdä tutkimusasetelmallisia rajoituksia. Tästä syystä keskityn erityisesti teorian perustarpeisiin, eli autonomiaan ja fyysiseen terveyteen sekä välittäviin tarpeisiin, jotka mahdollistavat perustarpeiden täyttymisen.

Doyal ja Gough esittävät, että perustarpeet ovat universaaleja, mutta välittävien tarpeiden tyydyttäminen eroaa kulttuurista toiseen. Esimerkiksi he esittävät, että kaikki tarvitsevat ruokaa ja asumuksen, mutta maailmassa on loputon määrä ruokakulttuureita ja asumusmuotoja, mitkä kohtaavat annetun määrätyn ravitsemuksesta ja suojan alkeet Doyal ja Gough kutsuvat kaikkia objekteja, aktiviteetteja ja suhteita, mitkä tyydyttävät perustarpeita tyydyttäjäiksi (satisfiers). Perustarpeet ovat aina universaaleja, mutta niiden tyydyttäjät ovat usein relatiivisia. (Doyal & Gough, 1991, 155.) Tarveteoriassa perustarpeiksi esitetään siis autonomia ja fyysinen terveys, joita voidaan tyydyttää kulttuurin mukaan erilaisilla tyydyttäjillä.

Vaikka perustarpeiden tyydyttäjät eriävät kulttuurista toiseen Doyal ja Gough esittävät, että vaihteleville tyydyttäjille voidaan nimittää yhteisiä universaaleja ominaisuuksia. Tyydyttäjien universaalit ominaisuudet ovat sellaisia, jotka pätevät kaikissa kulttuureissa ja yhteiskunnissa. Universaalien tyydyttäjien ominaisuudet ovat tavaran, palvelujen, aktiviteettien ja ihmissuhteiden tarpeisto, mitkä edistävät fyysistä terveyttä ja autonomiaa kaikissa kulttuureissa. Universaaleja tyydyttäjien ominaisuuksia kutsutaan välittäviksi tarpeiksi. (Em., 156–157.)

Välittävät tarpeet voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan kumpaan perustarpeeseen ne vaikuttavat, autonomiaan vai fyysiseen terveyteen. Fyysisen sairauden välttämiseksi ihmisten tulee elää terveessä ympäristössä ja heillä tulee olla mahdollisuus riittävään tasoon erinäisiin tavaroihin ja palveluihin (em., 1991, 191.). Fyysistä terveyttä tukevat välittävät tarpeet voidaan ryhmitellä viideksi kategoriaksi ja autonomiaa tukevat välittävät tarpeet on ryhmitelty neljäksi kategoriaksi (Kuvio 2). Kuviossa 2 on myös selitetty yksityiskohtaisemmin välittävien tarpeiden sisällöt, ja mihin ne tarveteorian mukaan vaikuttavat.

Välittävät tarpeet voivat vaikuttaa sekä autonomiaan, että fyysiseen terveyteen eritavoin. Esimerkiksi fyysisen terveyden välittävä tarve riittävä ravinto tai sen puute ei vaikuta pelkästään fyysiseen terveyteen, vaan myös kognitiiviseen ja psyykkiseen kehitykseen. Perustarpeiden välittäviä tarpeita voidaan ryhmitellä perustarpeiden mukaisiksi ryhmiksi, mutta niiden vaikutukset ovat yhtä lailla päällekkäisiä (Doyal & Gough, 1991, 191.) Täten viiva näiden kahden ryhmän välillä on jossain määrin kuin veteen piirretty viiva.

Tässä tutkimuksessa hyödynnän Len Doyalin ja Ian Goughin hyvinvointiteoriaa teoreettisena viitekehysenä keskittyen erityisesti perustarpeisiin ja niihin vaikuttaviin välittäviin tarpeisiin. Olen suunnitellut haastattelurungon teemahaastatteluihin Doyalin ja Goughin välittävien tarpeiden pohjalta. Tässä tutkimuksessa hyvinvointi ymmärretään Doyalin ja Goughin teoriaa mukaillen, mutta väljemmissä teemahaastatteluissa haastateltavilla on tilaa kertoa hyvinvoinnistaan myös omakohtaisesti ja nostaa teorian ulkopuolisia havaintoja esille. Seuraavassa osiossa kerron aineiston keruusta ja aineiston analysoinnista yksityiskohtaisemmin.

<i>Perustarve</i>	Välittävä tarve	Universaali sisältö & vaikuttavuus
<i>Fyysistä terveyttä tukevat</i>	Kohtuullinen ruoka ja vesi	Ihminen tarvitsee ruuasta energiaa ja puhdasta juomavettä pysyäkseen terveenä
	Kohtuullinen asuminen	Asumus, joka suojaa sääilmiöiltä, taudeilta ja tarjoaa yksityisyyttä. Pitää olla koti, jos ei ja ei täytä kriteerejä, altistaa taudeille, mielenterveyshäiriöille ja fyysinen turvattomuus. Vaikuttaa sekä fyysiseen terveyteen, että autonomiaan
	Kohtuullinen terveydenhuolto	Mahdollisuus päästä tarvittaessa terveydenhuoltoon. Ei pelkästään sairauden sattuessa, vaan myös ennaltaehkäisevästi, kun tarve tai esimerkiksi rokotusten saanti. Parhaimmillaan ennaltaehkäisevä puoli voi edistää fyysistä terveyttä ennen kuin vakavampaa vahinkoa on sattunut
	Turvallinen syntyvyyden säännöstely ja raskaus	Kontrolli oman syntyvyyden säännöstelyyn. Voi vaikuttaa psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä tätä kautta autonomiaan. Kontrolli omaan elämään ja sen tapahtumiin
	Turvallinen fyysinen ympäristö	Ympäristön myrkyt ja saasteet, jotka voivat vaikuttaa fyysiseen terveyteen altistamalla erilaisille sairauksille tai myrkytykselle. Lisäksi myös ympäristön äänisaaste
<i>Autonomiata tukevat</i>	Turvallinen työympäristö	Säädylliset työajat, työturvallisuuden huomioon otto ja työolot. Työn tulisi olla sopivan haastavaa, mutta ei kuormittavaa. Jos nämä eivät ole kunnossa, vahingoittavat fyysistä terveyttä ja autonomiaa.
	Taloudellinen turvallisuus	Ensinnäkin tulee mahdollistaa fyysisten perustarpeiden kuten ruoan ja asumisen täyttymisen. Toisekseen mahdollisuus toteuttaa itseään haluamallaan tavalla, tai tavalla, jota hänen verrokkiryhmältään odotetaan.
	Peruskoulutus	Tukee kognitiivisten taitojen kehittymistä, joka mahdollistaa muodostamaan oman elämäntavan ja osallistumisen valitsemallaan tavalla. Opetus tulisi sisältää tiedon eri kulttuureista, joka mahdollistaa oman yhteiskunnan arvioinnin
	Merkittäviä lähi-ihmissuhteita	Huomioidaan varsinkin primäärit lähi-ihmissuhteet, joissa tunnetaan hyvin toisensa, tukea saatavilla tarvittaessa sekä mahdollisuus valita oma lähipiirinsä. Tukee itsetunnon kehittymistä ja jatkuvuutta toisten avulla. Sosiaaliset konventiot luovat rajat suotuisalle toiminnalle ja ohjaa yksilön toimintaa näissä rajoissa.
	Fyysinen turvallisuus	Yksilöiden, ryhmien ja valtioiden rikollinen toiminta rajoittaa yksilöiden autonomiaa ja fyysistä terveyttä. Rajoittuneet mahdollisuudet vahingoittavat fyysistä ja psyykkistä terveyttä, jolla vaikutus hyvinvointiin ja terveyteen
	Turvallinen lapsuus	Tarvitaan turvallisia rajoja, turvaa, stimulaatiota, tunnustusta ja vastuuta. Mahdollistaa yksilön itsearvon ja identiteetin kehittymisen.

Kuvio 2. (Doyal & Gough, 1991, 191–221)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TOTEUTUS JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa lisää kokemuksellista tietoa välityömarkkinoilla työskentelevien hyvinvoinnista. Tutkimus keskittyy yhteen välityömarkkinoilla toimivaan ohjelmaan, jota koordinoi kolmannen sektorin toimija. Y-Säätiön Uuras työllistymisohjelma on spesifin ryhmän tavoitettavissa oleva ohjelma, sillä vain Y-Säätiön asukkaat voivat osallistua Uuraaseen. Uurastoimintaa on toteutettu toimintamallina vasta vuodesta 2020 saakka ja tästä syystä on ehdottoman tärkeää saada uutta kokemustietoa Uuraaseen osallistuneilta. Tutkimusintressinä on saada uutta tietoa kolmannen sektorin luoman mallin osallistujien kokemuksellisesta hyvinvoinnista. Hyvinvointi ymmärretään Len Doyalin ja Ian Goughin kehittämän tarve-teorian raamien mukaisesti, jota täydentää tutkimustieto työstä, työttömyydestä ja välityömarkkinoista.

6.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tavoite on saada lisää kokemuksellista hyvinvointitietoa välityömarkkinoilta. Tutkimuksen kohteena on välityömarkkinoille sijoittuva kolmannen sektorin työllistymismalli. Aineistonkeruu on toteutettu teemahaastatteluin haastatellen uurastyötä tehneitä henkilöitä. Välityömarkkinoita on tutkittu paljon tuloksellisesta näkökulmasta, mutta hyvinvointitutkimus sekä varsinkin laadullinen hyvinvointitutkimus on jäänyt vielä vähälle. Tällä tutkimuksella pyritään ottamaan osaa keskusteluun siitä, miten välityömarkkinoilla työskentelevät kokevat hyvinvointinsa ja voiko välityömarkkinoilla toimivat mallit tukea osallistujien hyvinvointia. Tämän Pro Gradu -tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten uurastyötä tehneet kokevat hyvinvointinsa?
2. Kokevatko uurastyötä tehneet Uuraan tukeneen heidän hyvinvointiaan?

6.2 Aineistonkeruu teemahaastatteluin

Olen kerännyt tutkimusaineistoksi haastatteluaineiston. Haastatteluita kertyi seitsemän kappaletta. Uuras-ohjelmaan on tähän mennessä osallistunut noin 140 henkilöä Pääkaupunkiseudulla, joten kokonaisuudessaan joukko on melko pieni. Käytännössä tutkimusjoukon kerääminen eteni siten, että Uuras-ohjelman koordinaattorit lähettivät tutkimuskutsun kaikille Uuraaseen osallistuneille työntekijöille. Haastattelukutsun yhteydessä annettiin informaatiota mahdollisille haastateltaville tutkimuksen aiheesta sekä aineiston keruutavasta, eli haastatteluista (Liite 1). Haastateltavien valitsemisen yhtenä kriteerinä on ajankohta, koska on osallistunut Uuras-toimintaan ensimmäisen kerran. Kaikki haastateltavat ovat osallistuneet ensimmäisen kerran Uuraaseen vähintään kaksi kuukautta sitten, jotta haastateltavat voisivat mahdollisesti tunnistaa Uuras-työn mahdollisia hyvinvointivaikutuksia. Tämä kriteeri oli mainittu tutkimuskutsussa ja sitä kysyttiin myös haastattelussa.

Sain seitsemän vastausta haastattelukutsuun ja koronan vuoksi haastateltavat saivat päättää, että järjestetäänkö haastattelut etänä vai lähihaastatteluna. Viisi seitsemästä haastateltavasta päätyivät videoituun ja tallennettuun etähaastatteluun ja kaksi haastateltavaa päätyivät lähihaastatteluun. Toinen lähihaastattelu järjestettiin Y-Säätiön tiloissa privaatisessa neuvotteluhuoneessa ja toinen julkisessa tilassa Helsingin keskustassa, sillä valittuna ajankohtana ei ollut mahdollista varata yksityistä haastattelutilaa Y-Säätiöltä ja sovimme haastateltavan kanssa haastattelun järjestämisestä kahvilassa. Jokaisessa haastattelussa oli paikalla ainoastaan minä haastattelijana sekä haastateltava, paitsi kahvilassa järjestetyssä haastattelussa oli julkisen tilan tapaan myös ohikulkijoita.

Videoidut haastattelut järjestettiin Zoom -ohjelman kautta ja tallensin haastatteluvideot tietokoneelle. Lähihaastattelut nauhoitin kännykälle sekä tietokoneelle tallennusohjelmalla. Haastattelujen jälkeen siirsin kännykältä haastattelut tietokoneelleni ja poistin kännykkänauhoituksen kännykältäni. Tallenteista litteroin haastattelut tekstitiedostoiksi. Liiterointi on tehty melko vapaalla tyyllillä huomioiden puheen sisältö jättäen vuorovaikutukselliset haastattelun osat litteroinnin ulkopuolelle, kuten puheen taukojen pituudet. Litteroinnissa tutkija tekee aina valintoja oman tutkimuksensa tarkoituksen mukaisesti esimerkiksi siinä, kuinka

tarkasti haastattelut litteroidaan (Nikander, 2010, 363). Olen päättänyt toteuttaa aineiston analyysin sisällönanalyysillä pyrkien analysoimaan haastatteluiden kokemuksia hyvinvoinnista, olen päättänyt jättää analyysin ulkopuolelle muut vuorovaikutukselliset seikat keskittyen pelkästään haastatteluiden sanalliseen sisältöön. Huomioin sen, että litterointivalinnat ovat aina tutkijan tekemiä valintoja, joihin vaikuttaa myös tutkijan omat näkemykset tutkittavasta aiheesta (em., 2010, 363), mutta aikakäytännöllisistä ja tutkimustarkoituksellisista tarkoituksista johtuen olen päätenyt yksinkertaiseen litterointityyliin.

Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina Teemahaastatteluina (Liite 2). Teemahaastattelu on aineistonkeruumenetelmänä keskustelun tyyppinen haastattelutilanne, jossa käydään läpi ennalta määritellyt teemat, mutta haastattelun eteneminen on vapaampaa kuin strukturoidummissa haastatteluissa (Eskola, Lähti & Vastamäki, 2018, 25). Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelumuoto, joka sijoittuu täysin avoimen syvähaastattelun ja strukturoidun haastattelun väliin (Eskola & Suoranta, 88). Puolistrukturoitua haastattelua on mielekästä käyttää mm. tilanteissa, joissa kerätään syvempää tietoa tutkimuskohteesta (Nilsson, 2016, 150). Uuras -ohjelma on kolmannen sektorin uniikki ohjelma, josta ei ole olemassa paljon tutkimustietoa. Tästä syystä on tärkeä saada syvempää ymmärrystä siitä, miten Uuras -ohjelmaan osallistuneet kokevat hyvinvointinsa ja miten ohjelma mahdollisesti on mahdollisesti vaikuttanut osallistujien hyvinvointiin. Ennalta päätetyt kysymykset ja teemat mahdollistavat kuitenkin sen, että kaikki samat kysymykset ja teemat käydään läpi jokaisessa haastattelussa. Tämä helpottaa myös haastatteluiden vertailtavuutta analysointivaiheessa. (Nilsson, 2016, 150.)

Marco Nilsson (yhteiskuntatieteiden korkeakoululehtori Jönköpingin Yliopistossa) suosittelee puolistrukturoitua haastattelumuotoa kokemattomammille haastattelijoille, sillä strukturoimattomaan haastattelumuotoon verrattuna puolistrukturoitu haastattelumuoto mahdollistaa helpommin saamaan aineiston, jolla on mahdollista vastata tutkimuskysymyksiin, kun haastattelun rakenne on päätetty etukäteen. Strukturoimattomassa haastattelumuodossa haastattelijalta vaaditaan enemmän taitoa mukautua haastattelutilanteeseen saadakseen laadukas aineisto. (2016, 150–151.) Tämä on itselleni ensimmäinen kerta, kun kerään

aineistoa tutkimukseen. Siitä syystä on puolistrukturoitu teemahaastattelu myös osaltaan perusteltu valinta kerätä aineistoa, jotta aineistolla olisi mahdollista vastata tutkielman tutkimuskysymyksiin.

Haastattelurunko on suunniteltu pohjautuen Len Doylanin ja Ian Goughin tarveteorian välittäviin tarpeisiin sekä työn, työttömyyden ja välityömarkkinoiden hyvinvointitutkimukseen. Haastatteluihin valikoitui lopulta viisi teemaa, jotka pohjautuvat sekä Doyalin ja Goughin tarveteorian välittäviin tarpeisiin sekä työn ja työttömyyden hyvinvointitutkimukseen. Viisi haastatteluteemaa ovat: Perustarpeet, sosiaaliset suhteet, arki, taloudellinen toimeentulo ja terveyspalveluiden käyttö. Haastatteluilla on tarkoitus kerätä aineisto, jolla on mahdollisuus vastata tutkimuskysymyksiin: 1. Miten uurastyötä tehneet kokevat hyvinvointinsa? 2. Kokevatko uurastyötä tehneet Uraan tukeneen heidän hyvinvointiaan?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kartoittamiseen on käytetty Len Doylanin ja Ian Goughin tarveteorian viitekehystä haastattelun suunnittelussa. Toisen kysymyksen kartoittamiseen tarvitaan tutkimustiedon antamaa kuvaa työn sekä työttömyyden yhteyksistä hyvinvointiin sekä välityömarkkinoita koskevaa hyvinvointitietoa, sillä hyvinvointiteoria ei itsessään kata spesifisti työn, työttömyyden tai välityömarkkinoilla järjestetyn työn yhteyksiä hyvinvointiin. Haastateltavat ovat osallistuessaan Uurastyöhön välityömarkkinoille sijoittuvan työn mukaan työmarkkina-asemaltaan eri asemissa. Loppujen lopuksi haastateltavat olivat haastatteluhetkellä työttömiä ja yksi varhaiseläkkeellä. Koska haastattelut on strukturoitu teemahaastattelun mukaisesti, jätetään haastatteluissa haastateltaville mahdollisuus vastata melko avoimiin kysymyksiin omien kokemuksensa mukaisesti, jotta aineisto ei rajaudu pelkästään taustateorian ja tutkimuksen mukaisesti.

6.3 Aineiston keruuseen ja käsittelyyn liittyvä tutkimusetiikka ja Eu:n tietosuojasetus (GDPR)

Tutkimuksen keskeinen eettinen periaate on tietoon perustuva suostumus tutkimukseen osallistumiseen (TENK, 2019). Täten eettisten periaatteiden mukaisesti tutkimukseen osallistuvalla tutkittavalla on oikeus 1) vapaaehtoiseen osallistumiseen 2) osallistumisen perumisen missä vaiheessa tahansa tutkimusta 3) saada tietoa tutkimuksesta, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta 4) saada totuudenmukainen ja ymmärrettävä kuva tutkimuksen tavoitteista ja osallistumiseen liittyvistä mahdollisista riskeistä ja haitoista. Mikäli haastateltava haluaa perua suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta, tulen hävittämään kaikki häntä koskevat henkilötiedot viivyttämättä EU:n tietosuoja-asetuksen (GDPR) (2016/679, 17 §) mukaisesti. EU:n tietosuoja-asetuksen mukaan kaikkien osallistujien pitää antaa selkeä suostumus osallistumisestaan ja henkilötietojen käsittelystä (2016/679, 32 §). Kaikille haastatelluille on tässä tutkimuksessa annettu suostumuslomake, jonka he ovat allekirjoittaneet. Koska haastattelut järjestettiin haastateltavan preferenssin mukaan joko etä-, tai lähihaastatteluna, on suostumus tutkimukseen osallistumisesta kerätty tästä syystä Officen Forms -ohjelmalla. Yksi haastateltava on antanut suostumuksen allekirjoittamalla paperisen suostumuslomakkeen, joka vastaa sisällöltään Forms -ohjelmassa täytettyä suostumusta.

Haastatteluissa on pyritty keräämään mahdollisimman vähän henkilötietoja. Haastatteluiden henkilötiedot on anonymisoitu litterointivaiheessa. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu omalle henkilökohtaiselle tietokoneelleni, joka on turvattu salasanalla eikä tutkimusaineistoon tai henkilötietoihin pääse käsiksi kukaan ulkopuolinen henkilö. Oma henkilökohtainen tietokoneeni on luotettava ja tietoturvallinen aineiston keräämisen, säilyttämisen ja avaamisen väline, jota käytän tutkimuksen teon ajan. TENK:in (2019) eettisten periaatteiden mukaisesti tulen säilyttämään henkilötiedot erillisissä tiedostoissa tutkimusaineistosta. Tutkimuksen julkaisuvaiheessa tulen noudattaa yhtä lailla TENK:in antamia eettisiä ohjeistuksia. TENK:in (2019) ohjeistuksen mukaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöllisyyttä suojellaan, eikä valmiissa tutkimuksessa tule olla henkilötietoja, joita voisi yhdistää tutkittavana olleisiin henkilöihin. Aineistossa ei ole haastateltaviin yhdistettäviä henkilötietoja, eikä valmiissa työssä tule olemaan tunnistettavia henkilötietoja, jotta haastateltavien henkilöllisyyttä ei pystyittäisi yhdistämään tutkittavina olleisiin

henkilöihin. Tutkimuksen valmistuttua ja hyväksytyksi tulemisen jälkeen tulen hävittämään kaikki aineistoni ja mahdolliset henkilötiedot, joita koneellani on tutkimuksen teosta jäänyt. Koneelleni ei siis jää tutkimuksen jälkeen muuta jälkeä tutkimuksesta, kuin valmis hyväksytty versio pro gradu -tutkielmastani.

6.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Olen valinnut aineiston analyysin metodiksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Laadullisen tutkimuksen analyysitavat voidaan jaotella karkeasti kolmeen: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan sekä teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöinen analyysissä tarkoitus on aineiston antaa muodostaa tutkittavana olevasta aiheesta teoreettinen ymmärrys ja tutkimustieto jätetään analyysivaiheessa analyysin ulkopuolelle. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 80.) Tässä tutkimuksessa aineisto on kerätty haastatteluilla, jotka on strukturoitu Doyalin ja Goughin hyvinvointiteoriaan sekä tutkimustietoon pohjautuen. Tarkoittaen, että aineistoa ohjaa teoria sekä tutkimustieto aiheesta. Tästä syystä aineistolähtöinen analyysi ei ole mielekäs valinta aineiston analyysille, sillä jo aineistoa määrittää taustateoria eikä se ole täysin vapaasti ilman teoriasidonnaisuutta koottu.

Teoriaohjaava analyysi sijoittuu kolmen analyysitavan keskimaastoon. Aineistolähtöinen analyysi tarkoittaa aineiston analysointia teorian avittamana, mutta analysointi ei suoraan rajaudu pelkästään teorian osoittamiin raameihin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 80–84). Olen valinnut aineiston analyysimetodiksi teoriaohjaavan analyysin, sillä tutkimuksen tarkoitus on kartoittaa Uuraaseen osallistuneiden hyvinvointia sekä heidän kokemustaan siitä, onko Uuraseen osallistuminen tukenut heidän hyvinvointiaan. Tarkoitus ei ole saada kokemustietoa osallistujien hyvinvoinnista rajautuen pelkästään taustateoriaan ja tutkimustietoon, vaan jättää myös taustateorian ja tutkimustiedon ulkopuolisille kokemuksille tilaa. Teoriaohjaavassa analyysissä edetään yleensä aineistolähtöisestä analyysistä teoriasidonnaisempaan analyysiin (em., 81). Tarkoitukseni on ollut edetä analyysissä siten, että ensin olen koodannut ja teemoitellut aineiston mahdollisimman aineistolähtöisesti. Kun alustava analyysi oli tehty, yhdistin

havaintoni taustateoriaan sekä tutkimustietoon, jolloin pystyin myös johtamaan johtopäätöksiä aineiston analyysistä.

Analyysitavoista kolmas on teorialähtöinen analyysi. Teorialähtöinen analyysi on kaikista tiiviimmässä suhteessa taustateoriaan, sillä analyysi toteutetaan täysin teorian raamien mukaisesti ja tällä analyysitavalla voidaan muun muassa testata teoriaa. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 81–82.) Tässä tutkimuksessa tarkoituksena ei ole katsoa hyvinvointia pelkästään teorian antamien raamien mukaan, vaan tarkoituksena on antaa aineistolle myös mahdollisuus näyttää erilaista kuvaa hyvinvoinnista, kuin pelkästään teoria voisi antaa ymmärtää. Eli myös teorian ulkopuolisille havainnoille jätetään tilaa. Aineisto on kerätty mukailien taustateoriaa sekä tutkimustietoa aiheesta, mutta haastattelut ovat olleet teemahaastatteluja, jolloin haastateltaville on jätetty mahdollisuus kertoa kokemuksistaan laajemmin ja avoimemmin.

Menetelmänä sisällönanalyysillä on tavoitteena tuottaa tiivistetty kuvaus ilmiöstä yleisessä muodossa. Sisällönanalyysia kritisoidaan usein siitä, että sisällönanalyysin tulokset saatetaan esittää tutkimuksen tuloksina, vaikka sisällönanalyysin tulokset on tarkoitus toimia tutkimuksen varsinaisten johtopäätösten pohjana. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, 86). Tarkoitukseni aineiston analysoinnissa on tiivistää haastatteluiden pohjalta havaittua tietoa haastateltavien hyvinvoinnista ja hyvinvoinnista Uuraaseen liittyen haastateltavien kokemusten mukaan. Tiivistetystä tiedosta on nostettu johtopäätöksiä heijastaen taustateoriaa sekä aiheesta tehtyä tutkimusta vasten, jotta aineistosta nostetut havainnot eivät jää

Analyysin eteneminen käytännössä

Olen käyttänyt analysoinnissa Atlas.ti -analysointiohjelmaa. Olen ladannut anonyymit litteraatit Atlas.ti -ohjelmaan ja toteuttanut analysoinnin ohjelmassa. Haastattelujen litteroinnin jälkeen luin litteroidut haastattelut muutamaan kertaan läpi saadakseni kokonaiskuvan haastatteluista. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin

mukaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 81) pyrin analysoimaan haastatteluja ensin mahdollisimman aineistolähtöisesti. Muutaman lukukerran jälkeen rupesin koodaamaan aineistoa teemahaastatteluissa olevien teemojen mukaisesti pyrkien aineistolähtöisyyteen huomioimalla haastateltavien kokemuksia. Koodausvaiheessa ryhmittelin koodeja värikoodein sen mukaan, mihin hyvinvoinnin osa-alueeseen kokemukset liittyvät. Värikoodit muodostivat koodiryhmät, eli analyysiteemat. Kokosin havainnot haastatteluteemojen mukaisiin analyysiteemoihin, jotka olivat taloudellinen toimeentulo, perustarpeet, arki, sosiaaliset suhteet ja terveystalouden käyttö.

Teemoittelun jälkeen kokosin teemojen sisäiset haastattelukatkelmat yhteen Atlas.ti:n networks-toiminnolla. Networks toiminto mahdollisti saamaan kaikki katkelmat näkyville samaan ruutuun yhtä aikaa. Tässä toiminnossa ryhmittelin katkelmat siirtelemällä katkelmat yhteneviin ryhmiin ja nimesin ne aineistolähtöisesti havaintoja yhteisesti nimittävien ominaisuuksien mukaan. Näistä teemojen sisäisistä ryhmistä nostin teemojen analyysihavainnot ja yhdistin ne taustatutkimukseen ja teoriaan. Aineiston analyysissä vuorottelee aineistolähtöinen ja teoriasidonnainen analyysi. Analyysi alkaa aineistolähtöisellä avoimella koodauksella, jonka jälkeen aineiston analyysi siirtyy teoriasidonnaisempaan osaan yhdistämällä koodit teemoiksi haastatteluteemojen mukaan, jotka on koostettu alun perin taustateorian ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Tämän jälkeen aineiston analyysi siirtyi taas osittain enemmän aineistolähtöiseen analyysiin, kun analysoin teemojen sisäisiä katkelmia pyrkien aineistolähtöisyyteen. Lopulta siirryin taas teoriasidonnaisempaan osaan ja yhdistin katkelmat teoriaan ja taustatutkimukseen. Viimeisestä analyysiosioista johdin lopulliset tutkimuksen johtopäätökset.

7 ANALYYSI: Kokemuksia hyvinvoinnista ja uurastyöstä

Aineiston analyysi on rakennettu analyysiteemojen mukaan neljään kappaleeseen. Kaikki analyysikappaleet on koostettu siten, että ensin vastata ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: *Miten uurastyötä tehneet kokevat hyvinvointinsa?* Kappaleen loppupuolella siirrytään toiseen tutkimuskysymykseen ja pyritään vastaamaan, *Kokevatko uurastyötä tehneet Uuraan tukeneen heidän hyvinvointiaan?* Viimeisenä kappaleena on vielä yhteenveto neljän analyysikappaleen keskeisimmistä huomioista.

7.1 Ei varaa taloudelliseen turvallisuuteen

Taloudellinen toimeentulo on tutkimuksen perusteella yksi vahvimista todetuista välittävistä tekijöistä työttömyyden ja hyvinvoinnin välillä (esim. Saikku & Hannikainen, 2019, s. 143; McKee-Ryan ym., 2005, s. 68; Airio & Niemelä, 2013). Tästä syystä taloudellisen toimeentulon tutkiminen on hyvin keskeistä tälle tutkimukselle. Haastatteluissa kysyttiin miten haastateltavat kokevat kiinteiden ja yllättävien menojen kattamisen. Haastatteluissa kokemukset kiinteiden menojen kattamisesta jakautuivat osittain. Osa koki kiinteiden menojen kattamisen onnistuvan hyvin. Toinen osa koki taas kiinteiden menojen kattamisen vaikeaksi

Kuukauden käytettävissä olevat varat on kaks ja puolsataa euroa. Siitä pitäis maksaa vuokran omavastuu kakssataakolkymysettemän euroo, sitten netti ja puhelinliittymä kolkyteuroo ja sitten dösälippu kuuskyteuroo. Niin sit siit tulee tai se menee pakkasen puolelle, että sit täytyy mieltiä, et mistä sitä rahaa saa. (M 36–40 2.)

Vaikeuksia kiinteiden menojen kattamisessa kokevat olivat kaikki yksin asuvia. Airion ja Niemelän tutkimuksessa (2013) työmarkkinatuen saajien koetusta terveydestä ja toimeentulosta yhden aikuisen kotitaloudet olivat tyytymättömämpiä toimeentuloonsa. Tämän tutkimuksen aineisto siis osittain tukee tätä samaa ilmiötä. Yhden aikuisen kotitaloudessa elävät haastatellut kokivat kiinteiden menojen kattamisen ja taloudellisen tilanteensa yleisesti vaikeaksi. Puolison kanssa asuvat

haastatellut kokivat juuri puolisolta saadun tuen tärkeäksi menojen kattamisessa. Mikäli omat tulot eivät riittäneet menojen kattamiseen niin puolison tulot auttavat.

Että kyl mä oon saanu hyvää tukee niinkun vaimolta tässä asiassa, et hän on pystynyt, et hän on täyspäiväsessä työssä, et hän on niinkun kantanu tässä meitä sen aikaa, kun mä oon tätä tehny ja hän on uskonut siihen, että kyl tää tästä vielä vielä paremmaksi muuttuu. (M 36–40 1.)

Kaikkien haastateltavien kiinteä osa tuloista tulee tulonsiirtoina. Uraan tai muun työn tulot ovat lisätuloja kiinteän tulonsiirto-osan päälle. Kaikki haastatellut olivat joko työttömiä tai sairauden vuoksi varhaiseläkkeellä haastatteluiden aikana. Tulojen määrä ei kuitenkaan itsessään vaikuta välttämättä hyvinvoinnin kokemukseen. Sen sijaan kokemus toimeentulovaikeuksista vaikuttaa kokemukseen omasta hyvinvoinnista (McKee-Ryan ym., 2005, 68). Lisäksi pääasiallisena tulona tulonsiirtoja saavat kotitaloudet kokevat enemmän toimeentulovaikeuksia (Saikku & Hannikainen, 2019, 150). Haastatteluissa ilmi tulleet kokemukset taloudellisesta toimeentulosta ovat samansuuntaisia taustatutkimuksen kanssa. Haastatteluissa toistui kokemukset menojen kattamisen vaikeuksista tulojen pienuuden vuoksi. Haastateltavat kokivat, että pienet tulot saa riittämään, jos osaa mukauttaa omat menot pieniin tuloihin.

Joo kyl ne menee. Mä osaan kyl olla hyvin taloudellinen ja tälle, et juoksen kyllä tarjousten perässä ja yritän sutvia kaikki. Tietenkin jos tulee joku yllättävä meno niin sit se on aina tosi rankkaa. (N 45–50.)

Paltamon kaikki työhön ohjelman arviointitutkimuksessa taloudellista niukkuutta ja tuloista tinkimistä kokivat enemmän työttömät kuin työlliset, eikä ero muuttunut ohjelman seurantajaksolla (Martelin, 2013, 72–74). Myös Airion ja Niemelän tutkimuksessa työttömistä tinki kulutuksestaan vuonna 2009 52 prosenttia, kun vastaava ryhmä työssäkäyvistä oli 11 prosenttia (Airio & Niemelä, 2013, 54). Haastatteluissa toistuivat tämän tapaiset kokemukset tuloista tinkimisessä. Omat

pienet tulot saa riittämään, jos osaa suhteuttaa omat tulot menojen mukaan, kuten yksi haastateltavista totesi: ”Et ei ne suuret tulot vaan ne on ne pienet menot mistä lähetään liikkeelle”. Doyalin ja Goughin tarveteorian heijastaen tuloista tinkimistä voisi verrata tinkimiseen teorian perustarpeista, eli autonomiasta ja terveydestä. Haastateltava sanoi tinkivänsä ruuasta, jotta rahat saa riittämään.

Mun mielestä myös syöminen on niinkun välttämätön, mut siihen mulla ei ole varaa. Kyl mä vuokran olen kyl saanu maksettua ja netti ja puhelinlaskun, ne mä asetin(.) asetin jopa sen syömisen etusijalle niinkun. (M 31–35.)

Tarkoittaen teorian valossa, että hänen tuli tinkiä terveydestään, jotta rahat riittäisivät. Toisaalta joutuessa tinkimään omista harrastuksistaan tai mielenkiinnonkohteistaan, joutuu tinkimään autonomiastaan toteuttaa omaa elämäntapaansa. Haastateltavista suurin osa sai kiinteät menot katettua jollakin tavoin, mutta suurimmat vaikeudet koettiin tarpeiden kattamisessa tuloilla. Yhden haastateltavan harrastus on levyjen keräily ja musiikki yleisesti, mutta hänen omat tulonsa eivät riitä tähän harrastukseen: *”Että jos haluais, että useammin levydivarissa käydä tai sitten vaikka jossain konsertt[issa], no sinne saan minä ystäviltä minä saan aina rahaa lainaks, ei se oo siitä kiinni. Mutta se on laina on laina”* (M 61–65). Tulot eivät siis riitä toteuttamaan omaa elämäntapaa ja tätä kautta tarveteorian valossa ei ole varaa toteuttaa omaa autonomiaa. Tätä ilmiötä on kutsuttu tutkimuskirjallisuudessa suhteelliseksi deprivaatioksi, eli kokemus aineellisten resurssien niukkuudesta verrattuna henkilölle tärkeään viiter ryhmään. Suhteellinen deprivaatio voi vaikuttaa terveyteen esimerkiksi stressin, sosiaalisen arvostuksen, sosiaalisten suhteiden ja tuen kautta. (Karvonen ym., 2019, 103–104.) Mikäli henkilöllä ei ole mahdollisuutta toteuttaa omaa elämäntapaansa tulojensa rajoissa, voi tämä siis vaikuttaa henkilön hyvinvointiin erinäisten tekijöiden kautta. Voidaan siis ajatella, että haastateltavien vaikeudet oman elämäntapaansa toteuttaminen tulojensa pienuuden takia vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa.

Uuraasta saadut lisätulot voisivat parhaimmillaan parantaa osallistujien kulutusmahdollisuuksien laajentumista ja tätä kautta oman itsensä toteuttamista ja

harrastamista. Uuras on alun perin perustettu tukemaan erityisesti kiinteiden menojen kattamista, sillä ajatuksena oli, että työtulot olisi suoraan voitu ohjata vuokranmaksuun. Haastateltavat kokivat, että uurastulot olivat lisätuloja kiinteän tulonsiirron päälle, joka parhaimmillaan toi mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja kattaa niin sanottuja ylimääräisiä kuluja. Haastateltava (N 51–55) kertoi, että uuraasta saaduilla tuloilla pystyi maksamaan vuokraa ja tämän ansiosta jäi ylimääräistä rahaa, jonka sai säästettyä ulkomaanmatkaa varten. On kuitenkin huomion arvoista, että haastateltava asuu puolison kanssa ja on varhaiseläkkeellä. Haastateltava kokee, että nämä tekijät vaikuttavat hänen taloudelliseen tilanteeseensa paljon ja hän kokee taloudellisen tilanteensa ylipäättään hyväksi. Osalla uurastulot voivat parantaa mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja tuoda taloudellista väljyyttä. Parhaimmillaan uuras voisi siis parantaa osallistujien taloudellista turvallisuutta ja parantaa autonomiaa tätä kautta.

Haastateltavat kokivat, että uurastulot ovat parantaneet heidän taloudellista tilannettaan ja auttanut kattamaan kiinteitä menoja.

No siis nyt, kun mä oon alottanu noi keikkatyöt niin on ollu enemmän rahaa niin silloin ollu helpompi suunnitella joo sitä (.) siis on ollu helpompi suunnitella tekemisiään ja ei oo tarvinnu niin tarkasti kattoo, et mitä ostaa ja mitä tekee niinkun.
(M 31–35.)

Haastateltava (N 46–50) kuitenkin toteaa, että uuraasta saadut tulot ovat kuitenkin melko pieniä, mutta vaikeassa taloudellisessa tilanteessa pienikin summa on iso summa siinä elämänvaiheessa. Hän kuitenkin toteaa, että pienet lisätulot auttavat hetkeksi, mutta ei lievitä jatkuvaa stressaamista tulevaisuudesta. Haastateltavat kokevat uurastulojen auttavan heitä taloudellisesti, mutta jo valmiiksi ahtaaseen taloudelliseen tilanteeseen tulot eivät riitä taloudellisen turvallisuuden takaamiseen. Tarveteorian valossa Uuras voi osaltaan parantaa osallistujien autonomiaa ja terveyttä tuomalla lisätuloja, mikäli henkilön kiinteät menot ovat tarvittavan suuret kattamaan kiinteät menot jo etukäteen. Mikäli kiinteät menot ovat liian pienet, ei uurastulot itsessään riitä tukemaan taloudellista tilannetta niin paljon, että

osallistujien mahdollisuus autonomiaan ja terveyteen parantuisi kokemusten valossa. Haastateltava tiivistää asian hyvin omin sanoin:

Pelkästään Uuraan kautta elämiseen (.) se ei sovellu, koska se ei oo kuitenkaan jokapäivästä se työ (.) sanotaan, et se on hyvä täydentävä työ. Et jos kaipaa vähän lisätuloa helposti. (M 36–40 1.)

Haastatteluissa toimeentulon parantumiseen liittyen viitattiinkin toive vakituisesta työstä. Vakituinen työ nähtiin mahdollisuutena vaikuttaa heidän taloudelliseen tilanteeseensa. Tutkimuskirjallisuudessa sanotaan, että palkkatyö ylläpitää elintasoa, joka mahdollistaa monia hyvinvointia ja terveyttä edistäviä asioita, kuten monipuolisen ruokavalion, erilaiset harrastukset sekä työterveyshuollon (Ahola, Väänänen, Vahtera & Kivimäki, 2011, 159). Lisäksi työmarkkina-aseman parantuessa myös koettu toimeentulo kohenee ja tyytyväisyys elintasoon paranee (Airio & Niemelä, 2013, 54). Haastatelluiden kokemukset vakituisesta työstä olivat yhteneviä tutkimuskirjallisuuden kanssa. Haastatteluissa vakituinen työ koettiin olevan tekijä, joka mahdollistaisi paremman toimeentulon, joka vuorostaan mahdollistaisi turvallisuutta vakituisten tulojen muodossa. Haastatteluissa kysyttiin sitä, onko heidän tulonsa vaihtelevia vai onko esimerkiksi helppo ennustaa tulevan kuukauden tuloja. Tähän eräs haastateltava vastasi:

Just tää nyt on yks syy minkä takii haluisin niinkun, et sais vakituisen työpaikan, et se tuo sitä turvallisuutta enemmän ja kaikkee tällasta, et kyl mua huolestuttaa ihan hirveesti taas, et apua, et kohta ollaan taas sillä työmarkkinatuella, mikä nyt, saman tien kun se tulee niin se meneekin tyyliin. (N 46–50.)

Vakituinen työ nähtiin mahdollistavan vakaan elintason sekä paremman tulotason, joka mahdollistaa elämänsuunnittelua eteenpäin ja luo turvallisuuden tuntua arkeen. Tieto tulevien tulojen määrästä ja tämän mahdollistama vaivattomampi talouden suunnittelu koettiin tärkeäksi. Doyalin ja Goughin tarveperiaan liittäen vakituinen työ nähtiin tekijänä, joka mahdollistaisi taloudellisen turvallisuuden. Ilman vakituista

työtä taloudellisen turvallisuuden saavuttaminen nähtiin vaikaksi. Yksinkertaisesti ilman vakituista työtä ei ole varaa taloudelliseen turvallisuuteen.

7.2 Sosiaaliset suhteet siirtymissä

Haastatellut olivat haastattelun aikana kaikki siirtymävaiheessa elämässään. Yksi haastateltavista teki pätkätöitä, mutta hänellä ei ollut vakituista työpaikkaa ja koki tämän stressaavaksi. Toinen haastatelluista on varhaiseläkkeellä ja opiskelee uutta alaa. Kolmas on siirtynyt työstä työttömyyteen haluten vaihtaa alaa ja on uuraan kautta saanut vakityön, joka on alkanut haastattelun jälkeisenä aikana. Loput haastatelluista olivat työttömiä, jotka tekivät enemmän tai vähemmän uurastöitä. Heidän kaikkien sosiaalinen ympäristönsä on siis erilainen johtuen erilaisista siirtymävaiheista.

Työ voi tarjota parhaimmillaan sosiaalisen yhteisön ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään sekä saada onnistumisen kokemuksia. Työ voi siis itsessään tuoda elämään sosiaalisen ryhmän, johon kuulua ja joka voi suojata myös työssä työn riskitekijöiltä. (Saikku & Hannikainen, 2019, 154; Tiilikainen, 2019, 10.) Työttömänä ei ole saatavilla suoraan vastaavaa verkostoa. Työn ulkopuolella sosiaalisen verkoston muodostaminen voidaan nähdä olevan enemmän yksilön vastuulla olevaksi tehtäväksi, sillä sosiaalista verkostoa ei tule suoraan minkään päivittäisen toiminnan kautta. Työttömät, joilla on tukevia sosiaalisia verkostoja, heillä on myös parempi elämään tyytyväisyys ja psyykkinen terveys kuin heillä, joilla sitä ei ole (McKee-Ryan ym., 2005, 68). Siirtymävaiheissa olevat ihmiset välityömarkkinoilla, tässä tapauksessa erityisesti työstä työttömyyteen tai työttömyydestä työhön siirtymässä olevien ihmisten hyvinvointiin vaikuttaa myös sosiaaliset suhteet ja niiden muutokset siirtymissä ovat myös keskeisiä siirtymävaiheessa oleville henkilöille.

Erilaiset elämän siirtymät ja niihin liittyvät sosiaalisten suhteiden muutokset nousivat haastatteluissa puheeksi. Elämänmuutokset ja siirtymät, joihin sosiaalisten suhteiden muutokset liitettiin, olivat työstä työttömyyteen siirtyminen, maasta toiseen muuttaminen, iän myötä ystäviä kuollut tai suuri muutos elämäntavassa.

Elämäntavan muutos liittyi päihteistä irtautumiseen ja tätä myötä sosiaaliset suhteet, jotka olleet aktiivisia päihteiden käytön aikana ovat jääneet, jotta elämäntavan muutos olisi pysyvä.

Aika suppea. Mä oon ihan tarkotuksella niinkun (.) tarkotuksella vähän silleen niinkun erakoitunut. Tietosesti silleen niinkun (.) mm, koska (.) mä oon tota, mä oon niinkun päihdekuntoutuja tai mä oon raitistunu päihteistä niin tota mä oon ihan tarkotuksellisesti niinkun erakoitunu kaikista ihmisistä. Jotta ei ole sit varaa niinkun sortua niihin päihteisiin uudestaan. (M 31–35.)

Maasta toiseen muuttaneet ja työstä työttömyyteen siirtyneet viittasivat muutoksen vaikuttaneen erityisesti siten, että he eivät enää fyysisesti tapaa ihmisiä, joita ovat tavanneet aikaisemmin joko työpaikalla tai vapaa aikana. Työ itsessään on mahdollistanut työkavereiden tapaamisen työn puitteissa ja toisessa maassa olevat ystävät ovat jääneet toiseen maahan eikä heitä voi enää tavata fyysisesti arkena aina tarpeen mukaan. Doyalin ja Goughin tarveteoriassa merkittävässä lähi-ihmissuhteissa ei kuitenkaan kiinnitetä suurinta huomiota ihmissuhteiden määrään, vaan niiden laatuun. Lähi-ihmissuhteiden laatua kuvataan siten, kuinka henkilö voi luottaa tarvittaessa toisiin ja mahdollisuuteen valita omat sosiaaliset verkostonsa. (1991, 207–210.) Haastatteluista nostetut huomiot ihmissuhteiden supistumisesta eivät tarveteorian valossa suoraan viittaa sosiaalisten suhteiden laadun heikkenemiseen. Keskittyminen tulisikin suunnata siihen, miten henkilöillä on mahdollisuus luottaa ja saada tukea ihmissuhteissaan.

Haastateltavat kokivat kaikki, että heillä on kaikilla läheisiä ihmisiä ympärillään. Läheisiksi nimettiin perheen jäseniä ja ystäviä perheen ulkopuolelta. Läheisiltä ihmisiltä koettiin saavan tukea ja apua tarvittaessa. Haastateltava (M 36–40 1) kertoi olevansa äärimmäisen tyytyväinen ystävyysuhteisiinsa. Hän kuvaili hänellä olevan pitkiä ystävyysuhteita, joissa on autettu puolin ja toisin tarvittaessa. Hänellä on vahva luotto siihen, että apua on aina saatavilla. Vaikka ihmissuhteiden määrällinen supistuminen ei suoranaisesti vaikuttaisi tarveteorian valossa sosiaalisiin suhteisiin

hyvinvointia tukevana tekijänä, liittivät haastatellut kuitenkin ihmissuhteiden supistumisen avun ja tuen vähenemiseen tarvittaessa.

Voisin sanoa varmaan, et melkein kymmenen niinkun aika hyvää ystävää niin se on aika hyvin, mut ne ei oo täällä. (N 45–50.)

Ihmissuhteiden supistuminen määrällisesti on siis haastatteluiden valossa epäsuorasti yhteydessä siihen, että lähi-ihmissuhteet koetaan jollakin tavoin puutteellisiksi. Tätä myöden myös Doyalin ja Goughin laadullinen seikka apu ja luottamus ei täysin täyty lähi-ihmissuhteissa. Cecilia Åslund, Bengt Starrin ja Kent W Nilsson (2014) ovat huomanneet tutkimuksessaan, että työttömät, joilla on matala sosiaalinen pääoma, erityisesti vähäinen konkreettinen sosiaalinen tuki, heillä oli myös huonompi terveys verrattuna korkeamman sosiaalisen pääoman omaaviin työttömiin. Tästä on johdettu johtopäätös, että erityisesti sosiaalisen tuen saaminen voi olla tärkeä terveyttä edistävä tekijä. (Em., 2014.) Sosiaalisen tuen voidaan nähdä olevan erityisen tärkeä tuki haastatelluiden hyvinvoinnille. Tämä vahvistaa myös Doyalin ja Goughin tarveteorian laadullisten seikkojen painottamista.

Analyysissä olevat teemat eivät ole irrallisia toisistaan, vaan ovat käytännössä myös päällekkäisiä. Taloudellinen toimeentulo ja kulutusmahdollisuudet ovat tiiviisti yhteydessä myös sosiaalisiin toimintamahdollisuuksiin. Esimerkiksi siirtymässä työstä työttömyyteen yksilötasolla yksi suurimmista muutoksista on tulotason heikkeneminen, kun pääasiallinen tulonlähde muuttuu palkasta tulonsiirtoihin. Toimeentulovaikeuksia kokee useammin työttömät kuin työlliset. Myös analyysissä on tullut esille, että haastateltavilla on vaikeuksia selviytyä menoistaan ja he joutuvat tinkimään kulutuksestaan. Toimeentulovaikeudet näkyvät kulutuksen lisäksi myös sosiaalisessa kanssakäymisessä ja mahdollisuudessa käyttää palveluja (Saikku & Hannikainen, 2019, 154). Rajalliset kulutusmahdollisuudet liittyvät kiinteästi myös sosiaalisiin suhteisiin. Mikäli tulot ovat niukat ja kulutusmahdollisuudet rajalliset, ei ole esimerkiksi mahdollisuutta osallistua sosiaalisiin tapahtumiin, jotka vaativat rahaa.

Kyllä, saa vuokran maksettua ja laskut maksettua, sit tämmöseen taas vapaa-ajan käyttöön jäävä raha, et sitä ei kyl sit jää, että (.) et kaikki perustarpeet saa kyl katettuu kyllä. (M 36–40 1.)

Mutta siis sellaseen ylimääräseen hassaamiseen tai tämmöseen ei tulis mielenkään omilla lähtee jonnekkin niinkun pidemmälle reissulle tai viettämään kosteeta iltaa ulos, et siihen ei kyllä jää sellasta, että (.) niinkun ylimäärästä. (M 36–40 1.)

Kuten aiemmin toimeentulon analyysissä on esitetty kulutuksesta tinkiminen vaikuttaa oman elämäntavan toteuttamista ja tätä myöden autonomiaa. Oman elämäntavan toteuttamiseen voi myös liittyä kiinteästi sosiaaliset suhteet, sillä esimerkiksi harrastuksia saatetaan toteuttaa toisten ihmisten kanssa sosiaalisesti. Uuraalla olisi mahdollisuus vaikuttaa välillisesti sosiaalisiin suhteisiin lisätulojen avulla. Uurastulot voisivat laajentaa kulutusmahdollisuuksia ja tätä myöden mahdollisuuksia harrastaa ja toteuttaa omaa elämäntapaansa myös muiden ihmisten kanssa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kuten analyysiosiossa toimeentulosta on kuitenkin jo esitetty, uurastulot jouduttiin suurilta osin käyttämään kiinteisiin menoihin, sillä kiinteät tulot olivat haastateltavilla pienet. Tätä myöden Uuras ei välillisesti pystynyt mainittavasti parantamaan sosiaalisia suhteita.

Uuras voisi mahdollisesti vaikuttaa myös suoraan sosiaalisiin suhteisiin. Vuorovaikutussuhteet, joissa saa myönteistä palautetta taidoistaan ja kyvyistään tuottaa arvostuksen tunnetta, joka täyttää sosiaalisia tarpeita. Tällaisia vuorovaikutussuhteita voi olla esimerkiksi työpaikalla tai muussa itselleen merkityksellisessä yhteisössä. Lisäksi arvostuksen tarpeen täytyminen torjuu sosiaalista ja emotionaalista yksinäisyyttä. (Tiilikainen, 2019, 10.) Uuraan tarjoama työ voi siis parhaimmillaan tuottaa sosiaalisen ryhmän osallistujille, josta saa palautetta taidoistaan ja kyvyistään ja tätä myöden täyttää osallistujien sosiaalisia tarpeita.

Tää Uuras niin se on niin kiva, kun siellä on aina niin positiivinen se ilmapiiri ja tulee se palaute on ollu tosi hyvää. Vaikka ne on pikkujuttui, mut sillon kun on pohjalla niin sekin tuntuu hyvältä. Semmonen pieni kannustus siellä. (N 46–50.)

Lisäksi työ tarjoaa myös suoraan sosiaalisen verkoston, eli työkaverit. Haastatteluissa kuvailtiin työporukkaa ja ohjaajia positiivisesti ja kerrottiin, että työn kautta on tavannut paljon uusia ihmisiä. Osalla haastatelluista työporukka oli pysynyt keikasta toiseen melko samana. Työporukkaa kuvailtiin ”*Enemmän tai vähemmän samat naamat pyörii*”. Täten uras työ on osaltaan tarjonnut tukevan ja arvostavan sosiaalisen verkoston, jota henkilöillä ei olisi ollut ilman uurasta. Toisaalta keikkatyön luonteen omaisesti työporukka on kuitenkin vaihtelevaa, eikä keikoilla ole aina samat työtoverit, joten pysyvyys sosiaalisissa suhteissa vaihtelee. Vain yksi osallistujista mainitsi, että oli tavannut yhtä työtoveria uurastyön ulkopuolella. Tapaaminen oli kuitenkin jäänyt ensimmäiseksi ja viimeiseksi. Uuraasta saadut sosiaaliset verkostot liitettiin vahvasti uurastyöhön ja ne toimivat uurastyön ympärillä, kuten haastateltava (M 31–35) asian muotoilee: *Ei niistä nyt mitään sydänystäviä oo tullu tai en silleen niinkun ole sen kauheemmin ole tekemisissä mitä nyt niinkun numerot vaihtanut[]Ja sit jos on jotain duuneihin liittyvää asiaa niin sit on sillon tekemisissä.*

7.3 Arki, asuminen ja yleinen jaksaminen

Haastatteluissa pyydettiin kuvailemaan heidän arkipäivän kulumistaan, sitä mitä heidän normaalina arkipäivänänsä tapahtuu. Haastatellut lähtivät kaikki kuvailemaan arjen etenemistä heräämisestä erinäisiin toimiin ja lopulta nukkumaan menemiseen. Unirytmä koettiin tärkeäksi arkea strukturoivana tekijänä, mutta ilman työtä moni sanoi unirytmän menevän helpommin sekaisin, sillä ei ollut mitään minkä vuoksi olisi ylläpitänyt unirytmää.

En mä tiedä siis mä yritän mennä aikasin nukkumaan ja sit herään aikasin aamulla. Mä oon työttömänä niin ei täs nyt oikeen oo silleen mitään sellast niinkun rytmiä tai rutiinia niinkun. (M 31–35.)

Ove Björklundin, Elisabeth Häggströmin ja Lisbet Nyströmin (2017) tutkimuksessa länsisuomessa toteutetun työtoimintaohjelmaan osallistuneiden nuorten miesten koetuista vaikutuksista hyvinvointiin nosti esille erityisesti arjen struktuurin merkityksen arjen mielekkyydelle. Työtoiminta paransi osallistujien mielestä heidän arkirytmäänsä, sillä heillä oli jokin syy herätä ja arkeen tuli työtoiminnan kautta merkityksellistä toimintaa. (Em., 1426–1435.) Vaikka Björklundin, Häggströmin ja Nyströmin tutkimuksessa on keskitytty nimenomaan nuoriin miehiin, toistuivat samat kokemukset myös tämän tutkimuksen aineistossa. Työ rytmitti haastatelluiden päivää siten, että heidän tuli herätä tiettyyn aikaan työn vuoksi ja tiesi, että on syy nousta sängystä ja lähteä töihin.

Et se on syy herätä aamulla, kun laittaa kellon soimaan. Juoda aamukahvit ja lähteä. (M 36–40 2.)

Ja [Uurastyö] rytmitti päivää. Se toi siihen semmost niinkun just sitä sisältöä. (N 51–55.)

Työ nähdään haastatteluissa rytmin ylläpitoa mahdollistavana tekijänä sekä työ tuo sisältöä arkeen. Myös nuorten miesten tutkimuksessa struktuurin lisäksi työtoiminta toi arkeen merkityksellistä sisältöä (Björklund ym., 2017). Normatiivisesta näkökulmasta katsottuna vapaa-ajan kokemukseen voi vaikuttaa myös erilaiset merkitykset vapaa-ajalle. Työttömän vapaa-aikaa kuvaillaan usein merkityksettömäksi, kuten myös haastatteluissa toistuu, kun taas työllisten vapaa-aikaa arvostetaan ja sitä pyritään lisäämään (Boland & Griffin, 2015). Haastatellut kokivat työn tuovan tarvittavaa merkityksellistä sisältöä arkeen, jota ei ilman työtä ole. Voidaan ajatella, että haastatellut ovat sisäistäneet yhteiskunnan määritelmän työttömästä ja toistavat omissa kokemuksissaan yleisiä mielipiteitä. Sitä, että työttömän vapaa-aika olisi jollakin tavoin merkityksetöntä ja sisällötöntä. Haastatteluissa toistuu toive työstä struktuuria tuovana tekijänä arkeen. Tämä voi osoittaa normatiivisesti katsottuna, että työ ja sen tuoma struktuuri on yleisesti yhteiskunnassa arvostettava asia, jota myös hänen tulisi tavoitella. Toisaalta työtön

on saattanut sisäistää, että työn puuttuminen häiritsee häntä ja kokee tätä kautta oman arkensa merkityksettömäksi (Boland & Griffin, 2015).

Haastatteluissa tuli ilmi, että työn lisäksi myös muu toiminta voi tuoda arkeen haluttua struktuuria. Esimerkiksi asioiden hoitaminen, viikoittainen saunavuoro, lasten hoitaminen, ruuan laitto tai ystävien tapaaminen toivat haastatelluiden arkeen struktuuria. Struktuurin luominen arkeen onkin hyvin yksilöllistä ja moni osaa löytää struktuuria arkeensa myös ilman työtä (Wanberg, Griffiths & Gavin, 1997, 92). Haastatteluissa tätä näkemystä tukivat molemmat näkökulmat. Osa koosti työttömyyden aikana arkensa struktuurin erinäisten työn ulkopuolisten asioiden ympärille, kun taas osa koki struktuurin löytymisen ja sen ylläpidon vaikeaksi ilman työtä.

Haastatellut ovat osallistuneet Uuraaseen keikkatyön muodossa. Keikkatyö ei struktuurin näkökulmasta ole tasaista rytmiä tuovaa työtä, koska keikkojen määrä ja työajat voivat vaihdella. Haastatellut kokivat kuitenkin keikkatyön vaikuttavan positiivisesti heidän arkensa strukturiin ja sen ylläpitoon.

Vaikutti paljonkin. Sillon , kun on ollut töitä niin silloin tota, ei silloin oikeestaan rytmi voi olla sekasin. Ja sit vielä, kun teki niitä [kuljetus ja varastointihommia] ja muuta fyysistä raskasta työtä niin se taas edesauttoi sitä, et taas nukku yöllä hyvin. (M 36–40.)

Yksi haastatelluista oli siirtymässä omasta valinnastaan. Hän halusi vaihtaa raskaasta kolmivuoroisesta työstä päivätyöhön, jotta työn ja perheen yhteensovittaminen helpottuisi. Hän koki siirtymän erittäin tervetulleeksi ja koki keikkatyön vapauden ja keikkaluontoisen vaihtelun arvokkaaksi. Keikkatyö toi tarvittavaa muutosta arkeen, joka tuki hänen hyvinvointiaan. Hänen kokemuksissaan vapaa-aikaa ei kuvailtu merkityksettömäksi tai sisällöttömäksi, vaan hän koki vastoin normatiivista näkemystä vapaa-ajan lisääntymisen erityisesti positiivisena asiana. Haastateltu on siirtynyt omasta halustaan työttömäksi ja

päässyt heti uurastoihin työttömäksi jäätyään. Hän on siis täyttänyt työttömän yhteiskunnallisen vastuun olla aktiivinen työnhakija.

Kyllä, et kyllä siellä viikottain niin riittää hommia niin paljon, et tota kiirettä pitää, mut tota sit on ollu pätkiä, kun on ollu vähän rauhallisempaa niin se on ollu vähän niinkun pientä lomaa siinä välissä, mikä ei oo kyllä haitaksi. (M 36–40 1)

Haastateltu (M 36–40 1) mainitsi positiivisena muutoksena myös työn fyysisyyden, jota ei aiemmassa psyykkisesti raskaassa kolmivuorotyössä ollut. Muut haastatellut, jotka mainitsivat työn fyysisyyden auttaneen heitä voimaan paremmin arjessa ovat kaikki tehneet uuraassa samoja kuljetus ja varastointitöitä. Työn fyysinen kuormittavuus koettiin sopivaksi ja tukevan heidän hyvinvointiaan kunnon nostamisen kautta. Tietyn tyyppiset Uuras-työt ovat osallistujien kokemusten mukaan nostaneet heidän fyysistä kuntoaan ja tätä myöden vaikuttaneen positiivisesti heidän hyvinvointiinsa.

Yleisesti haastatellut kokivat voivansa hyvin, mutta he toivoivat työtä, joka heidän mielestään parantaisi heidän hyvinvointiaan. Kuten aiemmin mainittu työ mahdollistaa arjen struktuurin luomista ja ylläpitämistä sekä lisäksi fyysisen kunnon parantumista. Lisäksi vakityötä toivottiin erityisesti tulotason parantumisen mahdollistamiseksi. Tulotaso ja käytössä olevat taloudelliset resurssit vaikuttavat asunnon ja asuinalueen valintaan, sillä asuinalueiden vuokrataso eroaa suhteessa toisiinsa. Varakkaammilla asuinalueilla voi olla parempia asuinalueen fyysisiä tekijöitä, kuten kunnallisten palveluiden saatavuus sekä vähemmän liikennettä ja enemmän ulkoilualueita. Asuinalueiden psykologisia tekijöitä on taas esimerkiksi asuinalueen turvattomuus. Nämä tekijät voivat vaikuttaa terveyteen joko suoraan tai epäsuorasti. (Laaksonen, 2011, 190–191.) Haastatellut asuivat haastatteluiden aikana kaikki paitsi yksi Y-Säätiön tai M2-Kotien asunnossa. Y-Säätiön ja M2-Kotien asunnot ovat vuokratasoltaan yleiseen vuokratasoon nähden edullisia, sillä ne ovat valtion tukemia asuntoja. Tästä syystä asuinalueen valintaan ei suoranaisesti vaikuta tulotaso, sillä valtion tukemia asuntoja voi sijaita eri hintaisilla asuinalueilla.

Valtion tukemat asunnot ovat asuinalueesta riippumatta edullisia yleiseen vuokratasoon nähden.

Doyalin ja Goughin tarveteorian määritelmä kohtuullisesta asumisesta on laaja universaali määritelmä, mutta pääasiallisesti asumuksen tulisi olla ulkoisilta yksilöä vahingoittavilta tekijöiltä suojaava koti. Doylan ja Gough mainitsevat näiksi ulkoisiksi tekijöiksi muun muassa sääolot, viemäröinnin ja jätehuollon sekä yksityisyyden puutteen. (1991, 196–197.) Doyalin ja Goughin kriteerit kohtuulliseen asumiseen voidaan nähdä täyttyvän Suomessa todennäköisesti suurimmalla osalla väestöstä. Näiden kriteerien puitteissa haastatellut olivatkin tyytyväisiä asuntoonsa. Asuinalueen ulkoilumahdollisuudet, rauhallisuus ja turvallisuus nimettiin tyytyväisyyttä lisääviksi tekijöiksi.

7.4 Terveyspalveluiden palvelutarve ja saavutettavuus

Osa haastateltavista totesivat olevansa terveitä eivätkä he muistaneet koska olisivat viimeksi kokeneet tarvetta terveyspalveluiden käytölle. Yksi haastateltavista sanoi: *”Pitkään aikaan ei ole tarvinnut mennä lääkärille”*. (M 56–60.) Lisäksi hän totesi olevansa terve, eikä tarvetta tai halua lääkärille menoon ollut. Peppi saikun ja Katri Hannikaisen mukaan työttömien joukossa terveys koetaan huonommaksi kuin työllisten joukossa (2018, 152). Tästä voisi johtaa johtopäätöksen, että työttömien alemman koetun terveyden vuoksi myös terveyspalveluiden tarve olisi melko korkea. Osassa haastatteluissa tuli ilmi tämän kanssa saman suuntaisia havaintoja. Heillä oli erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia, joiden vuoksi he olivat hakeutuneet terveyspalveluihin. Tarvittaessa terveyspalveluihin pääseminen koettiin kuitenkin osittain haastavaksi pitkien jonotusaikojen tai vaillinaisen hoidon vuoksi. Esimerkiksi yhdellä haastateltavista oli psyykkisiä terveyshuolia ja hän koki, että oli päässyt terveyspalveluiden piiriin pitkän jonotuksen jälkeen, mutta hoito oli hänen mielestään vaillinaista:

Ehkä nää tällaset (.) masennusasiat ja näin niin nää on mun mielestä vähän täällä tosi hidasta ja hankalaa ja on semmonen olo et ei oikeen oteta tosissaan. Tai ei

pääse kenenkään juttusille, vaan se on lähinnä sellasta, et ilman, et näkee ketään niin automaattisesti isketään sitä pillerimäärää suurempi niinkun annos. (N 45–50.)

Haastatteluissa pitkien jonotusaikojen ja vaikeapääsyisyyden nostaminen viittaa tarveteorian valossa, että terveyspalvelut eivät ole kaikkien saatavilla tarvittaessa. Doyal ja Gough määrittelevät terveyspalveluiden saatavuutta seuraavasti. Yhteiskuntien tulisi tarjota terveydenhuoltoa kaikille, perus- ja erikoistason tarpeen mukaan. Pelkkä terveyspalveluiden olemassaolo ei kuitenkaan riitä, vaan palveluiden tulee olla saatavilla kaikille ja kaikilla tulisi olla mahdollisuus hyödyntää terveyspalveluita tarvittaessa. (Doyal & Gough, 1991, 201–204.) Haastatteluista nostetuissa kokemuksissa tarvittaessa terveyspalveluihin hakeutuminen koettiin haastavaksi. Tarveteorian mukainen pääsy terveydenhuoltoon ei siis koettu täyttyvän.

Suomessa yleinen peruseriaate on, että kaikille kuuluu universaalit ja terveydentilan edellyttämät riittävät ja laadukkaat palvelut. Sosioekonominen asema, taloudelliset edellytykset tai asuinalueen ei siis tulisi vaikuttaa terveyspalveluiden saatavuuteen. (Kestilä ym., 2019, 188: Kaikkonen & Martelin, 2013, 111.) Mikäli terveyspalvelut jakautuisivat periaatteen mukaisesti takaisi tämä Doyalin ja Goughin tarveteorian mukaisen terveyspalveluiden saatavuuden. Haastatteluissa esille nostetut kokemukset kuitenkin ehdottavat, että terveyspalvelut eivät ole aina riittävästi saatavilla tai niitä ei koeta laadukkaiksi. Peppi Saikku ja Katri Hannikainen ovat todenneet, että työsuhteessa oleville tarjotaan maksuttomia työterveyspalveluja, jotka eivät ole saatavilla työttömille perusterveydenhuollon piirissä oleville (2019, 152). Näiden ulkopuolelle jää myös tutkinnan kohteena olevat välityömarkkinoilla työskentelevät henkilöt. Suomessa on kolmiportainen terveydenhoito järjestelmä, jonka portaat ovat: julkinen terveydenhuolto, yksityinen terveydenhuolto ja sosiaalivakuutukset, kuten palvelusetelien tuettu palveluntuotanto, joka ei ole tasavertainen kaikille. Hyvin toimeentulevat kokevat tarpeiden mukaisen palvelun toteutuvat paremmin muihin ryhmiin verrattuna. (Kaikkonen & Martelin, 2013, 111.) Vaikka suomalainen terveyspolitiikan peruseriaate perustuu universalismille, vaikuttaisi käytännössä

palvelut ja palvelutarpeen täyttymien jakautuvan kuitenkin selektiivisesti. Myös haastattelusta nostetut kokemukset tukevat tätä huomiota.

Paltamon mallissa haluttiin tarttua terveystalveluiden käytön ja palvelutarpeen täyttymisen ryhmien väliseen jakautumiseen. Paltamon mallissa työllistetyille työttömille tarjottiin työterveyshuolto ja heidät kutsuttiin työhöntulotarkastuksiin sekä työkyvyn tarkastuksiin. Paltamon kokeilua tutkittiin palvelutarpeen täyttymisen näkökulmasta. Tarkoittaen, että palveluiden käyttömäärä ei itsessään kerro koko totuutta terveystalveluiden tarpeesta, vaan on tärkeää tutkia myös sitä, onko palvelua saatu riittävästi tarpeisiin nähden. (Kaikkonen & Martelin, 2013, 111). Erytisen selvä suotuisa vaikutus Paltamon kokeilulla olikin työttömien ryhmän terveystalveluiden käytön lisääntymisessä. Seurantajaksolla (2009–2012) työttömien terveystkeskuslääkäri- ja sairaanhoitajapalveluiden sekä työterveyshuollon käyttö lisääntyi. Lisäksi tarpeisiin nähden terveystkeskuslääkäripalveluiden riittämätön saatavuus väheni työttömien keskuudessa. Seurantajaksolla tyydyttämätöntä palveluntarvetta kokevien osuus ei kuitenkaan saavuttanut työssä olevien vertailuryhmää saatikka koko suomen tasoa. (Em., 111–123.)

Paltamon malli eroaa tässä suhteessa Uuraasta, että uuras ei itsessään tarjoa osallistujille työterveyspalveluita tai terveystarkastuksia. Uuraan ei voi siis olettaa suoraan vaikuttavan terveystpalveluiden kasvavaan käyttöön tai palvelutarpeen parantumiseen. Mahdollista olisi kuitenkin epäsuorasti vaikuttaa palvelutarpeen täyttymiseen, mikäli uuraan henkilökunta esimerkiksi osoittaisi ja ohjaisi osallistujia terveydenhuollon piiriin. Osa haastateltavista kokivatkin, että he olivat saaneet uuraasta suoraa ohjeistusta terveystpalveluiden käyttöön. Haastateltu (M 56–60) kertoi, että hänelle oli kesken uuraskeikan tullut huono-olo ja uuraan ohjaaja oli lähettänyt hänet lääkäriin ja hän oli saanut pari päivää sairauslomaa. Tässä esimerkissä uuras on suoraan vaikuttanut terveystpalveluiden käyttöön ja haastateltava on päässyt hoitoon tarvittaessa. Parhaimmillaan uuras voi siis vaikuttaa terveystpalveluiden käyttöön ohjaamalla osallistujia sen piiriin.

Haastatteluissa kysyttiin, sitä että kokivatko haastateltavat muutosta heidän terveyspalveluiden käytössä tai niiden tarpeessa uuraaseen osallistumisen tai muiden töiden aikana. Haastatteluissa toistuivat kokemukset, että ensinnäkin terveyspalveluiden tarve on työssä ollessa pienempi ja toisaalta työssä ollessa hoitoon pääsee helpommin. Haastateltavat kertoivat, että kun tekee töitä, ei ole aikaa ajatella mm. masentavia ajatuksia tai fyysinen kunto pysyy parempana eikä tätä myötä ole tarvetta terveydenhuollon palveluille yhtä paljon, kuin työttömänä ollessa. Toisaalta työssä ollessa on työterveydenhuollon piirissä, jolloin hoitoon on helppoa ja nopeaa hakeutua. Yksi haastateltavista nosti Uuraan merkityksen tukevana elementtinä hyvinvoinnille, jolloin hän ei kokenut terveyspalveluille psyykkisen sairauden vuoksi tarvetta yhtä paljon:

Niin ehdottomasti kaikki tämmönen ihan silloin, kun ei ollu mitään ja oli ne pari työkeikkaakin just tää Uuras niin se on niin kiva, kun siellä on aina niin positiivinen se ilmapiiri ja tulee se palaute on ollu tosi hyvää. Vaikka ne on pikkujuttui, mut silloin kun on pohjalla niin sekin tuntuu hyvältä. Semmonen pieni kannustus siellä. (N 46–50.)

Uuras voi parhaimmillaan vaikuttaa epäsuorasti palveluntarpeeseen tukemalla osallistujien hyvinvointia työssä antamalla palautetta ja luomalla hyvää ilmapiiriä keikkatöihin. Yksi Uuraan periaatteista onkin, että jokaisesta työkeikasta saa myös jälkikäteen nopeasti palkan sekä palautetta tehdystä työstä. Tämä voi osaltaan vaikuttaa palvelutarpeen pienentymiseen hyvinvointia tukemalla.

7.5 Yhteenveto

Analyysin yhteenvetona voidaan todeta, että kaikki haastatellut kokivat työn hyvinvoinnille merkittäväksi tekijäksi. Työllä on monia suoria ja epäsuoria vaikutusreittejä hyvinvointiin, jotka nousivat myös haastatteluissa esille. Työhön liitettiin erityisesti tulotason parantuminen ja terveyspalveluiden saatavuuden parantuminen. Tulotason parantuminen ei ole yhteydessä pelkästään taloudelliseen turvallisuuteen vaan se mahdollistaa myös oman elämäntavan toteuttamista ja

kulutusmahdollisuuksien laajentumisen kautta myös rahaa vaativan sosiaalisen toiminnan harrastamiseen. Tätä kautta työn mahdollistama taloudellisen tilanteen parantuminen vaikuttaa myös sosiaalisiin suhteisiin ja mahdollisuuksiin toteuttaa itseään. Haastatellut kokivat työttömänä taloudellisen tilanteensa niukaksi ja he kokivat joutuvansa tinkimään kulutuksestaan. Uurastyöstä saadut tulot autoivat haastateltuja selviytymään menoistaan paremmin, mutta koska tulotaso on työttömänä pieni, ei satunnaiset keikkatyöt riittäneet parantamaan tulotasoa riittävästi. Haastatellut toivoivatkin vakityötä, jotta tulotaso parantuisi ja olisi mahdollisuus saavuttaa taloudellisesti turvallinen tilanne.

Terveyspalveluiden saatavuus koettiin osittain ongelmalliseksi. Palvelujen saatavuus koettiin osin puutteelliseksi pitkien jonotusaikojen vuoksi. Lisäksi palvelun laatu koettiin myös osin puutteelliseksi. Haastatellut kokivat voivansa työssä paremmin ja palveluntarpeensa pienenevän työssä ollessa. Työ mahdollistaa suomalaisessa palvelujärjestelmässä työterveyteen pääsyn, jonka ulkopuolella haastateltavat ovat. Tästä syntyy kuitenkin ristiriita, sillä työssä haastatellut kokevan voivansa paremmin ja palveluntarpeensa vähenevän. Toisinpäin katsottuna siis työttömänä palveluntarve koetaan suuremmaksi ja tällöin ollaan työterveyden ulkopuolella ja terveyspalveluiden saatavuus on täten huonompi työllisiin nähden.

Haastatellut ovat haastatteluhetkellä erilaisissa siirtymissä, jotka ovat vaikuttaneet myös heidän sosiaalisiin suhteisiinsa. Työ voi tarjota kannustavan sosiaalisen verkoston johon työntekijät liittyvät työn kautta. Työttömänä vastaavaa verkostoa ei kuitenkaan ole, vaan se on yksilönvastuulla luoda. Tähän liittyykin vahvasti yksilön taito luoda struktuuria arkeensa ja mielekästä tekemistä työn ulkopuolella työttömänä. Taito luoda sisältöä työttömänä arkeen on kuitenkin yksilöllistä ja tämä näkyi myös haastatteluissa. Osa haastatelluista löysi arkeensa struktuuria esimerkiksi asioiden hoidon tai ystävien tapaamisen ympärille. Toinen osa koki taas arkensa struktuurittomaksi olemiseksi ilman työtä ja toivoivatkin työtä struktuurin ja sisällön tuomiseen arkeensa.

Haastatelluilla oli kaikilla läheisiä ihmisiä, joilta he saavat tukea ja apua. Monella sosiaalinen verkosto oli kuitenkin pienentynyt erilaisten elämänmuutosten vuoksi. Tästä syystä haastatteluissa ilmeni, että kaikilla oli tukea ja apua antavia läheisiä ihmisiä, mutta tuki ja apu ei ollut aina tarvittaessa saatavilla niukan sosiaalisen verkoston vuoksi. Työttömät, joilla matalampi sosiaalinen pääoma voivat korkean sosiaalisen pääoman työttömiin verrattuna huonommin.

Haastatteluissa arkea kuvailtiin arkirytmien ja tekemisen kautta. Uurastyö liitettiin siihen, että se toi toivottua struktuuria ja sisältöä arkeen. Yleisesti toivottiin vakituista työtä, joka parantaisi heidän hyvinvointiaan. Haastatteluissa työ liitettiin sisältöä tuovaan merkitykselliseen tekemiseen, kun moni koki työttömänä lisääntyneen vapaa-ajan merkityksettömänä olemisena. Yhteiskunnallisessa kontekstissa työstä on tullut moraalinen hyve, joka sisältää erilaisia vapauksia ja velvollisuuksia työllisille ja työttömille. Yhteiskunnan normit, kuten työ moraalisenä hyveenä, vaikuttavat yksilöiden rakentamaan identiteettiä ja oman todellisuuden merkityksenäntoon (.Boland & Griffin, 2015.) Työnormin mukaisessa yhteiskunnassa normin sisälle mahtuu työllisenä, jota työtön työnhakija ei statukseltaan voi täyttää. Normin ulkopuolelle jääminen ja yleisesti työttömyydelle annetut merkitykset ovat voineet vaikuttaa haastateltujen kokemukseen heidän hyvinvoinnistaan. Esimerkiksi kokemus arjen merkityksettömyydestä on yhdenmukainen työnormin näkemyksen kanssa siitä, että työtön on hyväksynyt määritelmänsä ja toistaa merkityksenannossaan omaa hyväksytyä roolia. Sen, että he ovat hyväksyneet työn puuttumisen häiritsevän heitä (Boland & Griffin, 2015).

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää miten Y-Säätiön niin sanottuun Uurastyöhön osallistuneet kokevat hyvinvointinsa ja kokevatko osallistuneet, että Uurastyö olisi tukenut heidän hyvinvointiaan. Uuras-ohjelma on Y-Säätiön, eli kolmannen sektorin, tuottama työllistymistä tukeva ohjelma, joka sijoittuu yhteiskunnallisessa kontekstissa välityömarkkinoille. Aineisto on kerätty ja analysoitu laadullisin menetelmin ja analyysi perustuu haastateltujen subjektiiviseen kokemukseen. Haastatteluihin osallistuneet ovat olleet työttömänä ja yksi varhaiseläkkeellä silloin, kun he ovat tehneet Uurastöitä. Hyvinvointi ymmärretään Len Doylanin ja Ian Goughin tarveteoriaa mukaillen ja haastatteluissa käytiin läpi viisi eri hyvinvointiteemaa. Hyvinvointiteemat olivat taloudellinen toimeentulo ja turvallisuus, sosiaaliset suhteet, arki, perustarpeet (kuten mahdollisuus terveelliseen ruokavalioon) sekä terveyspalveluiden käyttö. Moni haastatelluista uurastyöläisistä koki vaikeuksia eri hyvinvointiteemoissa. Erityisesti vaikeuksia koettiin toimeentuloon liittyen.

Tulotason lasku on yksi vahvimmin vaikuttavista hyvinvointitekijöistä työttömyyden aikana (esim. Saikku & Hannikainen, 2019, 143; McKee-Ryan ym., 2005, 68; Airio & Niemelä, 2013). Myös tämä tutkimus on osoittanut, että haastatellut kokivat tulotasonsa riittämättömäksi, joka vaikuttaa välillisesti heidän hyvinvointiinsa. Tulojen aktuaalinen määrä ei itsessään vaikuta hyvinvointiin, vaan sen sijaan kokemus tulojen niukkuudesta (McKee-Ryan ym., 2005, 68). Doylanin ja Goughin tarveteoriassa tulot ovat sekä fyysistä terveyttä, että autonomiaa tukeva välittävä tarve (1991, 210–212). Osa haastatelluista koki, että heidän tulonsa ei riitä edes perustarpeiden täyttämiseen. He kokivat, että heillä ei ole tarpeeksi tuloja selviytyäkseen kaikista menoista, esimerkiksi ostaakseen tarpeeksi ruokaa tai syödäkseen terveellisesti. Toisaalta moni haastateltava nosti esille, että heidän tulonsa riittävät, mikäli he säästävät jostakin. Säästämisen kohteiksi mainittiin harrastukset ja sosiaaliset illanvietot, jotka ovat osa autonomista itsensä toteuttamista. Haastatelluilla ei ollut tarpeeksi tuloja, jotta he voisivat ylläpitää terveyttensä tai autonomiaansa.

Työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys nousi 1990-luvun laman aikana ja on pysynyt tästä edes Suomessa korkeammalla tasolla aiempaan verrattuna (Andersson & Kangas, 2005, 112–113). Raija Julkusen mukaan 1990-luvun lamasta seurasi ajatus työn kannattavuudesta. Julkisessa keskustelussa nousi tärkeäksi teemaksi, että työttömän tulee olla kannattavampaa ja rationaalisempaa valita työ työttömyyden sijaan. Sosiaalietuudet nähtiin kannustinloukkuna ja työn tuli olla kannattavampaa kuin jäädä sosiaalietuudelle. (Julkunen, 2013, 34.) Tämän tutkimuksen perusteella ei voida mielestäni puhua sosiaalietuuksista kannustinloukkuna. Haastatellut kokivat tulonsa niin pieniksi, että joko perustarpeiden täyttäminen, tai oman autonomian toteuttaminen oli jopa mahdotonta. 1990-luvun lama on osaltaan lisännyt työttömien työllistämisyrittämyksiä aktiivipolitiikalla sekä sosiaalietuuksien karsimista (em., 2013, 35). Doyalin ja Goughin mukaan hyvinvointi edellyttää mahdollisimman vähän vaurioituneita sosiaalisia vuorovaikutussuhteita (Doyal & Gough, 1991, 170). Matalat tulot rajoittivat haastateltujen mahdollisuutta täyttää fyysisen terveyden tai autonomian tarpeita, minkä vuoksi heillä on rajalliset mahdollisuudet toteuttaa itseään yhteiskunnassa. Matalat tulot rajoittavat heidän mahdollisuuttaan saavuttaa hyvinvointia ja osallistua yhteiskuntaan.

Hyvinvointiteemat ovat osittain päällekkäisiä eikä irrallisia toisistaan, kuten tulot vaikuttavat sekä autonomiseen, että fyysiseen terveyteen, vaikuttavat myös teemat toisiinsa päällekkäin. Haastattelussa matalat tulot rajoittivat uurastyötä tehneiden hyvinvointia myös siinä mielessä, että niukaksi koetut tulot olivat johtaneet kulutuksesta tinkimiseen. Tinkimisen kohteeksi mainittiin harrastukset ja ystävien kanssa vietettävät illanvietot. Tätä kautta menoista tinkiminen, eli tässä tapauksessa rajallinen autonomia, vaikutti myös haastateltuiden sosiaalisiin suhteisiin. Myös Peppi Saikku ja Katri Hannikainen ovat todenneet, että toimeentulovaikkeudet näkyvät kulutuksen lisäksi myös sosiaalisessa kanssakäymisessä ja palveluiden käytössä (Saikku & Hannikainen, 2019, 154). Toimeentulovaikkeudet vaikuttavat siis laajasti eri elämänosa-alueisiin, jotka vaikuttavat hyvinvointiin. Haastattelujen perusteella toimeentulovaikkeudet vaikuttivat olevan varsinkin työttömien haastateltujen elämässä yksi suurimmista tekijöistä, joka rajoitti heidän toimimistaan ja tätä myöden autonomiaa.

Osa haastatelluista koki terveyspalveluiden saatavuudessa tai laadussa puutteita. Terveyspalveluiden ei koettu olevan joko tarvittaessa saatavilla, tai hoidon laatu oli puutteellista. Vakituksessa työsuhteessa etuna tuleva työterveys nähtiin tärkeänä työn tuomana etuna. Universaalit terveyden edellyttämät, riittävät ja laadukkaat palvelut kuuluvat suomalaisen hyvinvointivaltion peruseriaatteisiin (Kestilä ym., 2019, 188; Kaikkonen & Martelin, 2013, 111). Työttömien tulisi siis saada tarpeenmukaista ja laadukasta palvelua, mutta haastatellut kokivat, että ilman vakituista työsuhdetta tämä ei ole välttämättä mahdollista. Lisäksi haastatellut kokivat, että heidän palveluntarpeensa on työttömänä suurempi kuin työssä olevana. Ristiriita syntyy siinä, että terveyspalveluiden saatavuus koetaan työttömänä huonommaksi, vaikka palveluntarve olisi suurempi, kun taas työllisenä palveluntarve koetaan pienemmäksi, kun palveluiden saatavuus olisi parempi. Ensinnäkin työ nähtiin hyvinvointia tukevana tekijänä, joka vähentää palveluntarvetta. Toisekseen työttömänä suuremmassa palveluntarpeessa terveyspalveluiden saatavuus koettiin huonommaksi. Tämän tutkimuksen perusteella palvelurakenne ei haastatelluiden mukaan tue näkemystä siitä, että suomalainen terveyspalvelujärjestelmä olisi aukottomasti universaali kaikille saatavilla olevana sosioekonomisesta statuksestaan riippumatta.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio perustuu universalismin ajatukselle, jossa on kansalaisoikeus olla sosiaalipolitiikan kohteena. Universalismin ajatukseen ja sitä legitimoivaan universalismiin, kun kaikki ovat osa samoja palveluita. (Julkunen, 2001.) Haastatteluissa vakityön nostaminen palvelutarpeen takaajaksi osoittaa kuitenkin, että sosioekonominen status vaikuttaa palvelutarpeen täyttymiseen. 1990-luvun lama on sosiaalipolitiikassa nimetty muun muassa suunnanmuutokseksi hyvinvointipolitiikassa (Julkunen, 2001), joka on muuttanut pikkuhiljaa hyvinvointivaltiota universalismista selektiivisempään suuntaan. Palveluiden eriytyminen sosioekonomisen aseman perusteella on hyvä esimerkki tästä, jota myös haastateltujen kokemukset esittävät. Eriytyneet palvelut voivat myös rapauttaa universalismin legitimiyyttä, kun kaikki eivät käytä ja rahoita tulonsiirtoin samoja palveluita (Julkunen, 2001).

Haastatteluissa toistui myös työn arvostus ja näkeminen työ välineellisenä tukena heidän hyvinvoinnilleen. Vaikka työmarkkinat ovat kokeneet suuren muutoksen ja täystyöllisyydestä on luovuttu, ei työ ole kuitenkaan menettänyt arvoaan yhteiskunnassa (Keskitalo, 2013, 66). Myös haastatellut kokivat työn tärkeänä osana heidän elämäänsä ja kaikki haastatelluista toivoi täyspäiväistä työtä. Työn koettiin vaikuttavan hyvinvointiin, erityisesti tulojen, arjen struktuurin ja sisällön sekä terveyspalvelujen saatavuuden parantumisen kautta. Työ oli siis myös haastateltavien mielestä tavoiteltava ja arvokas asia. Työ nähtiin myös kannattavampana kuin työttömänä oleminen, joka on yhdenmukainen ajatus Julkusen aiemmin esittämän 1990-luvun lamasta seuranneen työn kannattavuusajatuksen kanssa (2013, 34).

Se, että haastatellut selvästi arvostavat työtä voidaan ajatella liittyvän myös yhteiskunnan työnormiin ja työhön moraalisenä hyveenä. Työ nähdään yhteiskunnassa normina ja moraalisenä hyveenä (Boland & Griffin, 2015). Työntekijä on itsessään tämän normin sisäpuolella ja työtön ulkopuolella, jolloin työllinen elää moraalisesti hyveellisellä tavalla. Lisäksi 1990-luvun aikaan työllisyyspolitiikassa tapahtui diskursiivinen muutos, jolloin työttömiä kuvattiin syrjäytyneiksi ja työllisiä osallisiksi (Julkunen, 2013). Tämä alleviivaa sitä eroa, millä tavalla yhteiskunnassa suhtaudutaan työlliseen ja työttömään väestöön. Työttömät eivät mahdu moraalisesti hyveelliseen ja normin mukaiseen yhteiskuntaan, vaan ovat syrjäytyneitä tai vähintään syrjäytymisvaarassa normin mukaisesta elämästä. Yhteiskunnan arvot ja normit heijastuvat myös yhteiskunnan yksilöiden identiteetin muodostukseen (Boland & Griffin, 2015). Voidaan siis ajatella, että myös haastatellut uurastyöläiset heijastavat yhteiskunnan moraalialia ja normeja tarkastellessaan itseään ja muodostaessaan omaa identiteettiään. Esimerkiksi haastateltujen tapa ajatella omaa vapaa-aikaansa työttömänä kuvailtiin olemisena, kun työ on tuonut siihen merkityksellistä sisältöä ja syynä herätä aamulla. Tämä voi olla osaltaan sisäistettyä yhteiskunnan työnormia nähden työttömänä ollessa elämän merkityksettömänä, sillä se on ulkopuolista elämää yhteiskunnan normien ulkopuolella.

Työn arvostuksen nouseminen useissa eri teemoissa haastatteluissa esiin on osaltaan osoitus siitä, että työnormi on suomalaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa vahva. Myös historiallisesti katsottuna työ on hyvin keskeinen osa pohjoismaista hyvinvointivaltiota (Andersson & Kangas, 2005, 113). Työnormi ei välttämättä lähtökohtaisesti ole ongelmallinen. Suurin ongelma tämän tutkimuksen myötä ajateltuna on nimenomaan mitä normin ulkopuolelle jäämisestä ajatellaan ja miten sen suhteen toimitaan. Tässä kontekstissa tarkoitan työttömyyttä, mitä siitä ajatellaan ja miten sen suhteen toimitaan. Diskursiivisesti 1990-luvun laman seurauksena työttömyys yhdistettiin syrjäytymiseen (Julkunen, 2013, 29). Lisäksi työttömien asemaa on pyritty heikentämään kannustinloukon pelossa ja samalla aktivoimaan, jotta työttömät (syrjäytyneet) saataisiin takaisin töihin (osallisiksi) (em., 2013, 34; Keskitalo, 2013, 46).

Arvot ja normit ohjaavat yhteiskunnallista päätöksentekoa (Kildal & Kuhnle, 2005, 2). Tästä syystä diskursiivinen muutos työttömistä ja työllisistä puhuttaessa on mielenkiintoinen. Mikäli työttömät nähdään syrjäytyneinä, liitetään työttömyyteen negatiivisia merkityksiä ja yhteiskunnalla on tarve saada työttömät takaisin osallisiksi yhteiskuntaan työllistämällä heidät. Normien tutkiminen yhteiskunnallisista päätöksistä olisikin edelleen hyvin tärkeää. Hyvinvointivaltion muutoksen paine, kuten 1990-luvun lama, on painostanut hyvinvointivaltioita tehokkuuteen sekä vahvistamaan legitimizeettiään (em., 2005, 2). Toisaalta legitimizeettiä uhkaa tehokkuuden tavoittelu, johon sisältyy palveluiden yksityistäminen. Palveluiden yksityistäminen eriyttää palveluiden käyttöä ja saattaa tätä kautta heikentää hyvinvointivaltion legitimizeettiä. Esimerkiksi moniportainen terveyspalvelurakenne eriyttää työllisten ja työttömien käyttämät palvelut, julkiseen ja yksityiseen terveydenhuoltoon, jolloin kaikki sosioekonomisesta asemastaan riippumatta eivät käytä samoja palveluita. Kuten tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, kokivat Uurastyötä tehneet työttömät terveyspalveluiden saatavuuden ja laadun osittain ongelmalliseksi. Työllisillä on käytössään yksityinen työterveys, jonka piiriin työttömät eivät kuulu. Tällöin palvelujen käyttö on eriytynyttä ja työlliset, jotka eivät käytä julkisia terveyspalveluita eivät välttämättä näe niiden rahoittamista tärkeänä, ja tätä kautta universaalien palveluiden tuki vähenee.

Välityömarkkinoilla voidaan mahdollisesti vaikuttaa työttömien hyvinvointiin myönteisesti ja se on lähtökohtaisesti positiivinen asia. Mutta tulisi myös huomioida toimien lähtökohtaiset arvot ja normit, mitkä ajavat toimia eteenpäin. Työ ei itsessään tee yksilöstä hyvinvoivaa eikä työttömyys huonosti voivaa, vaikka ilmiöt ovat tutkimuksen mukaan selvästi yhteydessä toisiinsa (Virtanen & Sinokki, 2014, 9; Kokko & Kotiranta, 2010, 20). Arvot ja normit toimien takana vaikuttavat yhteiskunnallisiin päätöksiin (Kildal & Kuhnle, 2005, 2) ja tästä syystä olisikin hyvin tärkeä tutkia edelleen työttömyydelle annettavia arvoja ja merkityksiä, jotka ajavat nykyaikana yhteiskunnallista työttömyyspolitiikkaa ja aktiivipolitiikkaa. Tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on ollut tietyn pienen välityömarkkinoilla työskentelevän ryhmän hyvinvointi. Tämän tutkimusryhmän työttömien kokemukset näyttävät kuvaa heidän vaikeista lähtökohdistaan saavuttaa hyvinvointia työttömänä, vaikka he saivat lisätukea vapaaehtoisesta välityömarkkinoilla työskentelystä.

Tällä hetkellä on meneillään TE-palvelut 2024-uudistus. Uudistuksen keskeisenä teemana on yksilöllisesti kohdennetut palvelut ja palvelutarjonnan keskittäminen yhdelle toimijalle, eli kunnalle (Työ- ja elinkeinoministeriö). Tämän tutkimuksen tulosten perusteella on tärkeää, että uudistuksella pyritään työllisyyspalveluiden yksilöllistämiseen. Kuten olen esittänyt, Uurastyötä tehneet kokivat Uuraan vaikuttaneen heidän hyvinvointiinsa, mutta osalle tuki oli liian vähäistä. Onkin hyvin tärkeää, että välityömarkkinoiden uudistamisessa kiinnitetään huomiota siihen, että kaikki saisivat tarvitsemansa tuen hyvinvointia kohentaakseen ja tätä myöden myös mahdollisesti työllistyminen olisi todennäköisempää. Palveluiden keskittämistä perustellaan nopeammalla työllistymisellä ja se nähdään uudistuksessa tärkeänä tekijänä (em.). Uurastyötä tehneet ovat kaikki työllistyneet nopeasti keikkatöihin, mutta Uuras on vain osittain pystynyt tukemaan heidän hyvinvointiaan. Nopea työllistyminen ei siis välttämättä ole kaikista tärkein kehittämisen kohta, vaan ennemmin aiemmin esitetyt yksilölliset ja tarpeeksi tukea tuovat palvelut. Lisäksi tutkimuskirjallisuuden perusteella työn laadulliset seikat, kuten työn mielekkääksi kokeminen tai tasapaino työn vaativuuden ja työntekijän voimavarojen välillä, vaikuttaa enemmän hyvinvointiin, kuin työllistyminen itsessään (Manka & Manka, 2016, 26; McKee-Ryan ym., 2005, s.67). Tästä syystä nopea työllistyminen ei

itsessään riitä, vaan tarvittaisiin nopeaa yksilöllistä työllistymistä, joka kohtaa työttömän voimavarojen ja taitotason kanssa sekä koetaan mielekkääksi. Toisin sanoen kehittämisessä tulisikin ottaa huomioon, että työ ei itsearvoisesti paranna työttömän hyvinvointia.

Pelkästään välityömarkkinoiden kehittäminen ei tämän tutkimuksen tulosten perusteella riitä työttömien hyvinvoinnin tukemiseksi. Tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten työttömällä on mahdollisuus saavuttaa hyvinvointia suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että työttömät haastatellut kokivat toimeentulonsa haastavaksi, joka esti heitä saavuttamasta hyvinvointia. Yleisesti pääasiallisena tulona tulonsiirtoja saavat kotitaloudet kokevat enemmän toimeentulovaikeuksia (Saikku & Hannikainen, 2019, 150). Sosiaalietuuksien näkeminen kannustinloukkuina ja sen perusteella tehdyt heikennykset työttömien sosiaalietuuksiin heikentävät työttömien hyvinvointia. Työttömän työllistyminen edellyttää kuitenkin työttömän hyvinvointia ja tätä myöden sosiaalietuuksien kannustinloukkuajatus heikentää työttömien uudelleen työllistymistä.

Tämä tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin, joka tarkoittaa, että tutkimustuloksia ei voi suoraan yleistää koko väestön työttömiin. Tarkoituksena on ollut syventyä Uurastyöläisten kokemukseen heidän hyvinvoinnistaan ja kokemuksiin Uurastyön tuesta heidän hyvinvoinnilleen. Kokemukset muotoutuvat aina elämäkokemusten ja ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa. Myös kokemus työttömänä olemisesta työnormi keskeisessä ympäristössä muokkaa omaa todellisuutta ja sitä, miten he kokevat itsensä työttömänä. Haastateltavien kokemukset eivät siis ole irrallaan ympäröivästä todellisuudesta, vaan se nimenomaan rakentuu ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa. Myös tutkimustulokset ovat melko yhdenmukaisia taustatutkimuksen kanssa, joka puhuu sen puolesta, että merkityksenannot ovat osittain myös jaettuja. Esimerkiksi kokemukset arjen ajan kokemukset merkittömyydestä työttömyyden aikana. Tämä tutkimus on toteutettu sisällönanalyysillä eikä tästä tutkimuksesta voi vetää suoria johtopäätöksiä merkityksenantoon tai laajemmin kaikkiin työttömiin. Se, että tutkimuksessa on havaittavissa samansuuntaisia kokemuksia taustatutkimuksen

kanssa, on kuitenkin huomionarvoinen seikka ja osoittaa, että tietyt työttömyydelle annetut merkityksenannot ovat mahdollisesti yleisesti jaettuja.

Jatkotutkimusehdotuksena näkisin normien tutkimuksen yhteiskunnallisista päätöksistä työllisyyskysymyksen takana. Mitkä arvot ja normit ovat työllisyystoimien kehittämisen takana ja miten se vaikuttaa työttömien hyvinvointiin? Nähdäänkö työnormi keskeisessä ajattelussa, että työ on itsearvoisesti hyvinvointia parantava tekijä? Työ ei tutkimuksen mukaan ole itsearvoisesti hyvinvointia tukeva tekijä (Manka & Manka, 2016, 26; McKee-Ryan ym., 2005, s.67) ja tästä syystä olisikin tarpeellista tutkia sitä, mitä lähtökohtia työllisyystoimien taustalla on.

LÄHTEET

- Ahola, K., Väänänen, A., Vehtera, J. & Kivimäki, M. (2011) Psykososiaaliset työolot. Teoksessa Laaksonen & K., Silventoinen. Sosiaaliepideologia: väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät (159–166). Helsinki: Gaudeamus University Press
- Airio, I & Niemelä M. (2013) Työmarkkinatuen saajien koettu terveys ja toimeentulo. Teoksessa M., Niemelä & J., Saari (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (44–61). Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Ala-Kauhaluoma, M. (2005) Keppiä ja porkkanaa. Voidaanko aktivoinnilla vaikuttaa työttömien työllistymiseen ja hyvinvointiin? *Yhteiskuntapolitiikka* 2005 1(70) 42–53
- Andersson, J. O. & Kangas, O. E. (2005) Universalism in the age of workfare. Attitudes to basic income in Sweden and Finland. Teoksessa N. Kildal, & S. Kuhnle, *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic experience* (124–141). Routledge.
- Björklund, O., Häggström, E., & Nyström, L. (2017) Young Finnish Unemployed Men's Experiences of Having Participated in a Specific Active Labor Market Program. *American Journal of Men's Health*, 11(5), 1426–1435.
- Boland, T. (2015) Job-Seeking: making a self for the labour market. Teoksessa: T. Boland & R. Griffin (toim.) *The Sociology of Unemployment*. Manchester University Press.
- Boland, T. & Griffin, R. (2015) Introduction and general remarks. Teoksessa T. Boland & R. Griffin (toim.) *The Sociology of Unemployment*. Manchester University Press.
- Damaris, R. (2019). The impact of active labour market policies on the well-being of the unemployed. *Journal of the European Policy* 2019, vol. 29(3) 396–410.
- Diener, E. & Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? *Social Indicators Research*, 57(2), 119–169.
- Doylan, L. & Gough, I. (1991). *A Theory of Human Need*. Basingstone: Macmillan.
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasäätös). Noudettu 17.12.2020: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679#d1e40-1-1>
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Eskola, J., Lähti, J. & Vastamäki, J. (2018). Teemahaastattelu: Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* (24–46). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hagfors, R. & Kajanoja, J. (2011). Hyvän kehän teoria. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (169–190). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Julkunen, R. (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksessa. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki*

- työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa (21–44). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Julkunen, R. (2001) *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Kaikkonen, R. & Martelin, T. (2013) Palvelujen käyttö ja tyydyttämätön palvelutarve. Teoksessa Kokko, R-L, Nenonen, T., Martelin, T ja Koskinen S. (toim.), *Työllisyys, terveys, ja hyvinvointi -Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*. Hankkeen loppuraportti. (110–123). Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino.
- Karjalainen, V. (2008). Teoksessa V. Karjalainen, P. Saikku, A. Pasuri & A. Seppälä (toim.), *Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset* (12–16). Helsinki: Stakes/Valopaino Oy Ab. Stakesin raportteja 20 / 2008
- Kela (2022) Näin haet peruspäivärahaa. Noudettu 22.11.2022: https://www.kela.fi/peruspaivaraha-nain-haet?pk_campaign=Tyottomat&pk_source=google&pk_medium=cpc&pk_content=tyottomyyskorvaus&gclid=CjwKCAiA9qKbBhAzEiwAS4yeDSZpWZ8VtDEwkjq3wC19SWDCtkDQHZZ3-T09-9Wn25zzw80-UyJULRoCycsQAvD_BwE.
- Keskitalo, E. (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa* (45–72). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kindal, N. & Kuhnle, S. (2005) Introduction. Teoksessa N. Kildal, & S. Kuhnle, *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic experience* (1–10). Routledge.
- Kokko, K. (2005). Työttömyys ja psyykinen pahoinvointi: altistumista ja seurauksia. Teoksessa T. Feldt, U. Kinnunen & S. Mauno (toim.), *Työ leipälajina: työhyvinvoinnin psykologiset perusteet*. (164–187). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kokko, R-L. (2013). Ikääntyneet välityömarkkinoilla. Kokemuksia Paltamon kokeilusta. *Janus* 21(2), 112–127.
- Kokko, R-L. & Kotiranta, P-L. (2010). *Työllisyys, terveys ja hyvinvointi: Paltamon työllistämismallin arviointitutkimus 2009–2013*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.
- Kokko, R-L. & Koskinen, S. (2013) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi - arviointitutkimuksen yhteenveto. Teoksessa Kokko, R-L, Nenonen, T., Martelin, T ja Koskinen S. (toim.), *Työllisyys, terveys, ja hyvinvointi - Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*. Hankkeen loppuraportti. (303–314). Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino.
- Kokko, R-L., Härkänen, T., Kotiranta, P-L., Leemann, L., Martelin, T., Parviainen, T. & Tyyni, U. (2013) Aineisto ja menetelmät. Teoksessa Kokko, R-L, Nenonen, T., Martelin, T ja Koskinen S. (toim.), *Työllisyys, terveys, ja hyvinvointi -Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013. Hankkeen loppuraportti*. (66). Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino.
- Kokko, R-L., Linnanmäki, E. & Koskinen, S. (2013) Arviointihankkeen osatutkimukset. Teoksessa Kokko, R-L, Nenonen, T., Martelin, T ja

- Koskinen S. (toim.), *Työllisyys, terveys, ja hyvinvointi -Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013. Hankkeen loppuraportti.* (50–52). Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino.
- Koskinen, S., Kokko, R-L. & Linnanmäki, E. (2013). Lukijalle. Teoksessa R-L. Kokko, T. Nenonen, T. Martelin & S. Koskinen (toim.), *Työllisyys terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013* (5–7). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Laaksonen, M. (2011) Aineelliset ja taloudelliset tekijät. Teoksessa M. Laaksonen & K. Silventoinen (toim.) *Sosiaaliepideologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät* (s. 177–196). Helsinki: Gaudeamus.
- Leemann, L., Nørup, I. & Clayton, S. (2016). The health impacts of active labour market policies. Data brief 28. 12/2016.
- Lucas, R. E., Clark, A. E., Georgellis, Y. & Diener, E. (2004). Unemployment after the set point for life satisfaction. *Psychological Science. Sage journals*, 15(1), 8–13.
- Manka, M-J. & Manka, M. (2016). *Työhyvinvointi*. Helsinki: Talentum Pro.
- Martelin, T. (2013) Elinolot. Teoksessa R-L., Kokko, T., Nenonen, T., Martelin, S., Koskinen (toim.) *Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013* (71–76). Helsinki: Terveyden ja Hyvinvoinninlaitos.
- Martelin, T, Nenonen, T., Wessman, J., Leemann, L. & Koskinen, S. (2019). Yhteenveto ja pohdinta. Teoksessa T. Nenonen, T. Martelin, L. Leemann, J. Wessman & S. Koskinen (toim.), *Työtä Kaikille - työllistämiskokeilun pitkänaikavälin vaikutukset: Hankkeen loppuraportti* (119–135). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Martikainen, P. & Mäki, N. (2011) Työttömyys. Teoksessa M. Laaksonen & K. Silventoinen (toim.) *Sosiaaliepideologia. Väestön terveyserot ja terveyteen vaikuttavat sosiaaliset tekijät.* (90–105). Helsinki: Gaudeamus.
- M2-Kodit (2018). M2-Kodit. <https://m2kodit.fi/m2-kodit/>. Viitattu 2.11.2020.
- McKee-Ryan, F. M., Song, Z., Wanberg, C. R., & Kinicki, A. J. (2005). Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology*, 90(1), 53–76.
- Nikander, P. (2010) Laadullisten aineistojen litterointi, käntäminen ja validiteetti. Teoksessa J., Ruusuvoori & P., Nikander & M., Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi.* (432–445). Tampere: Vastapaino.
- Nilsson, M. (2016) Att samla in kvalitativa data – halvstrukturerade intervjuer. Teoksessa M. Hjerm, S. Lindgren & M. Nilsson, *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys* (149–166). Falkenberg: Prepress Team Media Sweden AB.
- Paanetoja, J. (2013). *Työsuhteista työtä vai työtoimintaa? Tutkimus vajaan kymmenen tekemän työn oikeudellisesta luonteesta*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Puska, P. & Vaarama, M. (2013) Esipuhe. Teoksessa Kokko, R-L, Nenonen, T., Martelin, T ja Koskinen S. (toim.), *Työllisyys, terveys, ja hyvinvointi - Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013*.

- Hankkeen loppuraportti.* (3–4). Tampere: Juvenes print – Suomen Yliopistopaino.
- Rotko, T., Aho, T., Mustonen, N. & Linnanmäki, E. (2011). *Kapeneeko kuilu? Tilannekatsaus terveyserojen kaventamiseen Suomessa 2007-2010.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Saari, J. (2011). Johdanto. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (9–32). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Saikku, P. (2011). Pitkäaikaistyöttömien terveyspalvelut ja kuntoutus – tarkastelua siirtymätyömarkkinoiden kehikossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 1(76), 55–64
- Saikku, P. (2009). *Terveyspalvelu työllistymisen tukena: Pitkäaikaistyöttömien terveystarkastukset ja -palvelut siirtymätyömarkkinoilla.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
- Saikku, P. & Hannikainen, K. (2019). Työttömien ja työllisten koettu työkyky ja toimeentulo. Teoksessa. L. Kestilä & S. Karvonen (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2018* (143–158). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Saikku, P., Kestilä, L. & Karvonen, S. (2014). Työttömien ja työllisten koettu hyvinvointi toimintavalmiuksien viitekehityksessä. Teoksessa M. Vaarama, S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio & A. Muuri (toim.), *Suomalaisten hyvinvointi 2014* (118–143). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos
- Suikkanen, A: Selvitys välityömarkkinoista. 13.10.2008. SATA-komitean selvityksiä, 2008
- Spangar, T. & Arnkil, R. (2018). Työvoimapalvelujen kokonaiskuvaa kansainvälisessä kehityksessä. Teoksessa J. Kajanoja (toim.), *Työllisyyskysymys* (233–258). Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Simpura, J. & Uusitalo, H. (2011). Hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys. Teoksessa J. Saari (toim.), *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta* (106–139). Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Suoninen, E., Lahikainen, A. R. & Pirttilä-Backman, A-M. (2014). Hyvinvointi ja pahoinvointi. Teoksessa E. Suoninen, A-M. Pirttilä-Backman, A. R. Lahikainen & M. Ahokas (toim.), *Arjen sosiaalipsykologia* (291–319). Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Stam, K, Sieben, I. J. ., Verbakel, C. M. ., & Graaf, P. M. de. (2016). Employment status and subjective well-being: the role of the social norm to work. *Work, Employment and Society*, 30(2) 309–333.
- Tiilikainen, E. (2019) *Jakamattomat hetket.* Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Noudettu 7.12.2020:
https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Työ- ja elinkeinoministeriö. TEM raportteja 7/2013 Selvitystyö välityömarkkinoiden mahdollisuuksista tukea vaikeasti työllistyvien työelämään osallistumista ja työmarkkinoille pääsyä. Noudettu 24.11.2020:

- <https://tem.fi/documents/1410877/2872337/Selvitystyö+välityömarkkinoiden+mahdollisuuksista+tukea+vaikeasti+työllistyvien..25012013.pdf>
Työ- ja elinkeinoministeriö. TE-palvelut 2024-uudistus. Noudettu 8.12.2022:
<https://tem.fi/te-palvelut-2024-uudistus>
- Virtanen, P. & Sinokki, M. (2014). *Hyvinvointia työstä: Työhyvinvoinnin kehittyminen, perusta ja käytännöt*. Helsinki: Tietosanoma.
- Vuori, J., Silvonen, J., Vinokur, D. V. & Price, H. R. (2002) The Työhön job rearch program in Finland: Benefits for the unemployed with risk of depression or discouragement. *Journal of Occupational Health Psychology*. 1(7), 5–19.
- Wanberg, Griffiths, R. F., & Gavin, M. B. (1997). Time structure and unemployment: A longitudinal investigation. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70(1), 75–95.
- Y-säätiö (2020). Y-säätiö on rohkea ja luotettava ihmisarvoisen asumisen tekijä. <https://ysaatio.fi/y-saatio>. Viitattu 2.11.2020.
- Y-Säätiö (2022). Y-säätiö on rohkea ja luotettava ihmisarvoisen asumisen tekijä. <https://ysaatio.fi/y-saatio>. Viitattu 8.12.2022.
- Zechmann, A, & Karsten I., P. (2019) Why Do Individuals Suffer During Unemployment? Analyzing the Role of Deprived Psychological Needs in a Six-Wave Longitudinal Study. *Journal of occupational health psychology* 24(6), 641–661.
- Åslund, C., Starrin, B. & Nilsson, K, W. (2014) Psychosomatic Symptoms and Low Psychological Well-Being in Relation to Employment Status: The Influence of Social Capital in a Large Cross-Sectional Study in Sweden. *International journal for equity in health* 13(1), 22–22.

LIITTEET

Liite 1 Haastattelukutsu

Hyvä Uuras -toiminnassa mukana ollut Y-Säätiön/M2-Kotien asukas,

Uuraan tavoitteena on työllistämisen edistämisen lisäksi edistää asukkaiden hyvinvointia. Olen tekemässä sosiaalipolitiikan pro gradu tutkimusta Uuraaseen osallistuneiden hyvinvoinnista. Tarkoitukseni olisi kerätä tietoa hyvinvoinnista haastattelemalla Uuraaseen osallistuneita

Kutsun sinut, Uuraaseen osallistunut Y-Säätiön/M2-Kotien asukkaan hyvinvointihaastatteluun. Olet voinut osallistua Uuraaseen millä tavalla tahansa, mutta ensimmäisestä Uuraaseen osallistumisesta sinulla tulisi olla kulunut vähintään kolme kuukautta.

Haastattelussa kartoitetaan omaa kokemustasi hyvinvoinnistasi. Haastattelun osa-alueita ovat mm. Perustarpeet, sosiaaliset suhteet, arki, taloudellinen toimeentulo ja terveyspalveluiden käyttö. Haastattelu kestää noin yhden tunnin ja se voidaan toteuttaa osallistujan valinnan mukaan joko etäyhteyden avulla tai Helsingissä Y-Säätiön toimistolla osoitteessa Pitkäsillanranta 3.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelut tallennetaan ja tallentamisen jälkeen kirjaan haastattelut tekstitiedostoiksi, minkä yhteydessä poistan ja muutan osallistujan tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Valmiissa tutkimuksessa tietoja ei voida yhdistää yksittäisiin osallistujiin. Pro gradu tutkimus valmistuu arviolta toukokuussa 2022 ja luettavissa tällöin osoitteesta trepo.tuni.fi.

Maisteriopiskelija Kaarina Korpisaari

Kaarina.korpisaari@tuni.fi

Tampereen Yliopisto

Liite 2 Haastattelurunko

Tässä haastattelussa haluaisin kysyä sinun omia kokemuksiasi hyvinvoinnistasasi yleisesti sekä Uuraaseen liittyen. Olen kiinnostunut hyvinvoinnin eri ulottuvuuksista, joita ovat mm. Perustarpeet, sosiaaliset suhteet, arki, taloudellinen toimeentulo ja terveyspalveluiden käyttö. Käyn kaikki nämä hyvinvoinnin osa-alueet läpi ja kysymykset liittyvät yleisesti elämääsi sekä osa kysymyksistä liittyvät hyvinvointiisi Uuraan kontekstissa.

Taustatiedot:

- Ikä
- Sukupuoli
- Mikä on koulutustausta? Oletko käynyt peruskoulun, ammattikoulun/lukion, korkeakoulututkintoa?
- Kertoisitko työhistoriastasi, millaisissa työtehtävissä olet ollut? Mikä on tämän hetken työtilanteesi? Entä missä toivoisit voivasi työskennellä tulevaisuudessa tai mitä haluaisit tehdä tulevaisuudessa?
- Minkälaisia tehtäviä olet tehnyt Uuraan kautta? esim. Keikkatöitä, määräaikaista työsuhteita, oppisopimustöitä, kouluttautumista jne.
- Milloin osallistuit Uuraan toimintaan ensimmäisen kerran? Onko osallistuminen ollut säännöllistä tai vaihtelevaa?

Perustarpeet:

- Koetko, että sinulla on mahdollisuus riittävään sekä terveelliseen ruokavalioon? Mikä esteenä jos ei?
- Miten kuvailisit asumistilannettasi? Oletko tyytyväinen asumistilanteeseesi tai onko sinulla joitakin toiveita asumiseen liittyen? Esimerkiksi. Koetko asunnon kotoisaksi, sopivan kokoiseksi tai hintaiseksi, sijainniltaan sopivaksi tms.
- Koetko asuinympäristösi sinulle sopivaksi ja turvalliseksi? Tai olisiko toiveita siihen liittyen?

- Miten ylipäättään koet voivasi tällä hetkellä?

Arki:

- Kuvailisitko minulle sinun viikon arkirytmiasi? Esimerkiksi. Mitä teet viikkoisin? Rytmittääkö jokin tekeminen tai muu arkeasi? Onko viikkosi rytmittynyt siten, että eri päivät erottuisivat toisistaan jollakin tavalla? Huomaatko esim., että nyt onkin maanantai eikä lauantai.
- Koetko, että arkirytmisi olisi muuttunut jollakin tavalla Uuraaseen osallistumisen aikana? Millä tavalla?
- Oletko tyytyväinen arkeesi? Onko sinulla joitakin toiveita arkeesi liittyen?
- Onko sinulla joitakin harrastuksia? Ovatko ne kuinka säännöllisiä tai liittyykö harrastuksiin toisten ihmisten tapaaminen?

Terveyspalveluiden käyttö:

- Koetko, että pääset terveydenhoitajalle tai lääkäriin, kun on tarve?
- Koetko, että uuraaseen osallistumisen aikana tai sen jälkeen olisi tapahtunut jonkinlaisia muutoksia terveyspalveluiden käytössäsi? Esim. Käyttänyt enemmän tai vähemmän, ollut enemmän tarvetta tai vähemmän.
- Oletko saanut esimerkiksi tietoa Uuraan ohjaajilta tai muilta osallistujilta käytettävissäsi olevista terveyspalveluista?

Sosiaaliset suhteet:

- Asutko tällä hetkellä yksin vai asuuko kotitaloudessasi myös muita henkilöitä?
- Onko sinulla mielestäsi sopivasti läheisiä ihmissuhteita? Miten kuvailisit läheisiä ihmissuhteitasi? Esim. Ketä niihin kuuluu, perhettä, sukulaisia, ystäviä?
- Onko sinulla laaja ystäväpiiri? Pidättekö usein yhteyttä? Millaisiksi koet ystävyysuhteesi? Oletko tyytyväinen ystävyysuhteisiisi?
- Koetko, että saat tarvittaessa tukea läheisiltäsi tai ystäviltäsi?

- Koetko, että voit puhua lähes mistä tahansa luottamuksellisesti läheisiesi tai ystäviesi kanssa?
- Onko sinulla joitakin toiveita läheisiin ihmissuhteisiin liittyen? Toivoisitko esimerkiksi että sinulla olisi enemmän tai laadultaan erilaisia läheisiä ihmissuhteita?
- Onko Uuras vaikuttanut mielestäsi jollakin tavalla ihmissuhteisiisi? Millä tavalla?
- Oletko saanut uusia ystäviä Uuraan kautta? Tapaatteko myös Uuraan ulkopuolella? Mitä tapaatte tehdä, kun näette?

Taloudellinen toimeentulo ja turvallisuus:

- Koetko, että raha riittää kattamaan tarpeesi? Onnistuuko tarpeiden kattaminen tuloillasi hyvin?
- Koetko selviytyväsi välttämättömistä kuluista? Esim. Vuokra, puhelinlaskut, ruokaostokset jne. Entä, jos tulee yllättäviä kuluja, koetko, että pystyt kattamaan myös yllättävät kulut? (kuten lääkkeiden osto, vaatteiden hankinta)
- Koetko tulotilanteesi vakaaksi vai onko siinä paljon vaihtelua? Esim. Pystytkö ennustamaan tulojesi määrää. Vaikuttaako tämä mielestäsi elämäsi, millä tavalla?
- Koetko, että Uuras olisi vaikuttanut jollakin tavalla taloudelliseen tilanteeseesi? Millä tavalla, parempaan/huonompaan suuntaan vrt. Ennen urasta?
- Oletko tällä hetkellä tyytyväinen taloudelliseen tilanteeseesi? Entä onko sinulla toiveita taloudelliseen toimeentuloosi liittyen?